Bibliographic Data

Author	ဘရှင် ၊ ဗိုလ်မှူး	BA SHIN , Col.	Ba Rhan‘ , Buil‘ mhu"	**Art.** BS0001A
Article Title	ဗိသနိုးမြို့ဟောင်း နှင့် သမိုင်းအမြင် Ancient Beikthano City: An Historical View Bhi ssa nui" mrui" hon‘" nhan‘ sa muin‘ a mran‘			
Title (Book/Serial)	ပညာပဒေသာ စာစောင် Pyin-nya Pade-tha Sar-saung			
Issue and Volume				
Edition				
Place/ Publisher				
Distributor				
Ed. Date	Sept. 1966			
Pagination	p. 177 - 228			
Annotation	Critiques the excavations of Beikthano or Vishnu city. In this paper the author reviews contemporary Chinese records and finds that the Pyu were Tibeto - Burman and that their civilization developed in the 1st century AD. The 2nd Pyu dynasty had its centre in Srikshetra. It is a useful paper to read in the context of excavation reports by U Aung Thaw.			
Subject Terms	1. Myanmar - History - Early Period 2. Myanmar - History - Beikthano Period			
Key Words	1. Beikthano (Vishnu) (Ancient Pyu city) 2. Hanlin (Ancient Pyu city) 3. Srikshetra (Ancient Pyu city)			

တက္ကသိုလ် ပညာပဒေသာစာစောင်

အတွဲ ၁၊ အပိုင်း ၃၊ ၁၉၆၆

မြန်မာ့သမိုင်း

ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်းနှင့် သမိုင်းအမြင်

ဦးဘရှင်

(ကျမ်းပြုအရာရှိ၊ မြန်မာနိုင်ငံ သမိုင်းကော်မီရှင်)

တက္ကသိုလ်ပညာပဒေသာစာစောင် အတွဲ ၁၊ အပိုင်း ၂ တွင် ရှေးဟောင်းသုတေသနဌာန ညွှန်ကြားရေးဝန် ဦးအောင်သော်၏ "ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်း" စာတန်းကို ဖတ်ရ၏။[၁] ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်း နေရာတွင် တူးဖော်၍ သုတေသနပြုခဲ့ပုံကို တွေ့ရှိချက်များ၊ ကောက်နုတ်ချက်များနှင့်တကွ ဖော်ပြထား၏။ ရှေးဟောင်း သုတေသနအမြင်အရ ရေးသားတင်ပြထားအပ်သော ဤရှေးမြို့ဟောင်း အကြောင်းကို သမိုင်းအမြင်အရ ရေးသားဖော်ပြလိုပါသည်။ ရေးသားရာတွင် အရေးအကြီးဆုံးနှင့် အခိုင်လုံဆုံးဖြစ်သော အထက်စာတန်းပါ တူးဖော် တွေ့ရှိချက်များပေါ်တွင် မှုတည်ရပါမည်။ ဗိဿနိုးမြို့ကို မတူးဖော်မီနှင့် အဆင့်ဆင့် တူးဖော်ပြီးသည့်အခါတို့တွင် မြန်မာနိုင်ငံ သမိုင်းကော်မီရှင် လူကြီးများ ဦးဆောင်သည့် ဗိဿနိုးကွင်းဆင်း သုတေသနခရီးများတွင် လိုက်ပါ၍ လေ့လာမှတ်သားရချက်များနှင့် အခြား ရှေးပျူမြို့ဟောင်းများဖြစ်သော ဟန်လင်း၊ သရေခေတ္တရာမြို့များနှင့် ပျူတို့နေထိုင်ခဲ့ဖူးရာ အခြားဒေသများသို့ သမိုင်းကော်မီရှင်၏ အစီအစဉ်များဖြင့် သွားရောက်သုတေသနပြုချက်များကိုလည်း ရေးသားရာတွင် ထည့်သွင်းအသုံးပြုရပါမည်။ ထို့မှတပါး အာရှအရှေ့တောင် သမိုင်းတွင် သမိုင်းမတင်မီခေတ်မှ သမိုင်းဝင်ခေတ်သို့ ကူးပြောင်းသည့်ကာလနှင့် မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်း ခေတ်ဦးတို့အတွက်ရှိနေသော စာပေအစရှိသည့် ခေတ်ပြိုင်အထောက်အထားများကိုလည်း များစွာ မှီငြမ်းပြုရမည် ဖြစ်ပေသည်။

ရှေးဟောင်းသုတေသနဆိုင်ရာ ကောက်နုတ်ချက်များ

သမိုင်းအမြင်အရဖြစ်သော ဗိဿနိုးခေတ်ကို ဆွေးနွေးတင်ပြခြင်းမပြုမီ "ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်း" စာတန်းလာ ကောက်နုတ်ချက်များကို အကျဉ်းအားဖြင့် ဖော်ပြရန်လိုမည်ထင်ပါသည်။ သမိုင်းအမြင်

(ဤဆောင်းပါးကို ၁၉၆၆ ခု ဩဂုတ်လ ၅ ရက်နေ့တွင် ရရှိပါသည်။)

[ပညာပဒေသာစာစောင် အုပ်ချုပ်မှု စာတည်းအဖွဲ့၏ မေတ္တာရပ်ခံချက်အရ ရေးသားပေးပို့သော ဆောင်းပါးဖြစ်ပါသည်။]

အရ တင်ပြလတ္တံ့သော အချက်အလက်နှင့် အယူအဆများကို ဤရှေးဟောင်းသုတေသန ကောက်နုတ်ချက်တို့နှင့် ဆက်စပ်နားလည်နိုင်ရေးတွင် လွယ်ကူစေရန်ဖြစ်ပေသည်။

ယင်းကောက်နုတ်ချက်တို့၏ အကျဉ်းမှာ အောက်ပါအတိုင်းဖြစ်သည်။

(၁) သရေခေတ္တရာယဉ်ကျေးမှု လက္ခဏာတို့တွင် အပါအဝင်ဖြစ်သော လက္ခဏာတို့ကို ဗိဿနိုးတွင် တွေ့ရခြင်းဖြင့် ဗိဿနိုးနှင့် သရေခေတ္တရာတို့သည် ယဉ်ကျေးမှုအားဖြင့် ဆက်စပ်နေသည်။

(၂) ဗိဿနိုးတွင် ဗုဒ္ဓဘာသာအငွေ့အသက် အစပျိုးခဲ့ဟန်တူသည်။ ဖွံ့ဖြိုးမှုမရှိသေးဟု ယူဆရသည်။ သို့ဖြစ်၍ သရေခေတ္တရာထက် ပိုမိုရှေးကျသည်။

(၃) အေ၊ ဒီ ၂ ရာစုနှစ်များက အိန္ဒိယတောင်ပိုင်းတွင် အသုံးပြုခဲ့သည့် ဗြာဟ္မီအက္ခရာများနှင့် တန်ဆိပ်တခုကို ဗိဿနိုးတွင် တွေ့ရသည်။

(၄) အိန္ဒိယ တောင်ပိုင်း **အမရာဝတီ*** (အမရဝတီ) နှင့် **နာဂါရ်ဇုနကောဏ္ဍ**** (နာဂဇုနကုဏ္ဍ) တို့တည်ရာအန္ဓရနယ်မှ ဗုဒ္ဓဘာသာဆိုင်ရာယဉ်ကျေးမှုအစိတ်အပိုင်း ပြန့်ပွားရောက်ရှိလာကြောင်း သိရသည်။

(၅) ရောက်ရှိလာသော ဗုဒ္ဓဘာသာဂိုဏ်းသည် ရုပ်ပွားတော်ကိုးကွယ်မှုမပြုသော ဂိုဏ်းဖြစ်သည်။

(၆) ဗိဿနိုးထွန်းကားသောကာလသည် ၁ရာစုမှ နောက်ဆုံး ၄-၅ရာစုနှစ်များအထိ ဖြစ်ကြောင်း၊ မြို့ပျက်ဘဝကို တကြိမ်ကြုံခဲ့ဖူးကြောင်း ရေဒီယိုကာဗွန်ဓာတ်ခွဲစမ်းသပ်ခြင်း၊ မြေလွှာလေ့လာခြင်းဖြင့် သိရ၏။ ပုဂံခေတ်လောက်ကလည်း ဗိဿနိုးတွင် လူနေမှုရှိခဲ့သည်။

(၇) ခရစ်နှစ် ၁ ရာစုအတွင်းက ပျူလူမျိုးတို့ မြို့ပြတည်ထောင်ခဲ့၍ အခြေတကျ နေထိုင်ခဲ့ရာမြို့ ဖြစ်သည်။

(၈) မြို့နေလူတို့သည် ဗိသုကာအတတ်၊ လယ်ယာစိုက်ပျိုးမှုအတတ်တို့ကို ကောင်းစွာ တတ်သိကြသည်။ ပုရန်၊ ပန်းပဲ၊ ပန်းတဉ်း၊ ပန်းထိမ်၊ ပန်းတမော့၊ မြေအိုးလုပ်ငန်း၊ ရောင်စုံပုတီးစေ့ လုပ်ငန်းတို့ကို ပြုလုပ်နိုင်သည့် အနုပညာဗီဇ ရှိနေကြပြီဖြစ်သည်။

(၉) ၅ရာစု နှစ်များတွင် ခေတ်ပြိုင်ဖြစ်သော သရေခေတ္တရာနှင့် စစ်မက်ဖြစ်ပွား၍ ဗိဿနိုးပျက်ရသည်ဟု ကာလအပိုင်းအခြားအားဖြင့် ဆက်စပ် ယူဆနိုင်သည်။

အထက်ပါ ကောက်နုတ်ချက်တို့သည် အထောက်အထားများပေါ်တွင် မူတည်၍ ယူဆထားသော ကောက်နုတ်ချက်များဖြစ်၏။ ယင်းတို့ကို ချုံ၍ကြည့်သော် အရေးကြီးသော အချက် ၃ ချက်ကို တွေ့ရသည်။

(၁) လယ်ယာစိုက်ပျိုးတတ်သည့် အဆင့်သို့ ရောက်နေပြီဖြစ်သော ပျူတို့က အေ၊ ဒီ ၁ ရာစု လောက်တွင် ဗိဿနိုးမြို့ကို တည်ထောင်ခဲ့သည်။

---

* Amarāvati. ** Nāgārjunakoṇḍa.

(၂) ယင်းပျူတို့သည် အိန္ဒိယတောင်ပိုင်း အန္ဒရနိုင်ငံမှ ဗုဒ္ဓဘာသာဆိုင်ရာ ယဉ်ကျေးမှုတို့ကိုရခဲ့သည်။

(၃) မြို့သည် တကြိမ်ပျက်ပြီးနောက် ပြန်လည်ထူထောင်ခဲ့သေးသည်။ အေ၊ ဒီ ၅ ရာစုလောက် ရောက်မှ ခေတ်ပြိုင်ဖြစ်သော အခြားပျူနိုင်ငံ သရေခေတ္တရာနှင့် စစ်မက်ဖြစ်၍ ပျက်သုဉ်း ခဲ့ရသည်။

ဤသည်တို့ကား ရှေးဟောင်းသုတေသန အထောက်အထားများပေါ်တွင် အခြေတည်ထားသော ယူဆချက်များ ကောက်နုတ်ချက်များ ဖြစ်ပေသည်။ သမိုင်းဆိုင်ရာ ပထဝီဝင် သမိုင်းအထောက်အထား သမိုင်းအမြင်တို့အရ အဓိပ္ပါယ်ကောက်ယူအပ်သော အချက်အလက်တို့ကား အသို့ရှိမည်နည်း။

ဗိဿနိုးမြို့၏ သမိုင်းဆိုင်ရာ ပထဝီအနေအထား

တနှစ်လျှင် မိုးရေချိန် ၃၅ လက်မမှ လက်မ ၄၀ ထိသာ ပြန်းမျှရရှိသော ယနေ့ တောင်တွင်းကြီးနှင့် မြို့သစ်မြို့နယ်များတည်ရာ မြန်မာနိုင်ငံအလယ်ပိုင်း မိုးခေါင်ရေရှားရပ်ဝန်း၏ အနောက်တောင်စွန်းဒေသ ယင်းချောင်းဝှမ်းမြေပြန့်သည် ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်းတည်ရာဒေသ ဖြစ်သည်။ ရှေးကျလှသော သမိုင်းဝင် တောင်တွင်းကြီးမြို့သည် ဤမြေပြန့်၏ အရှေ့ဖက်ပိုင်းတွင် တည်ရှိသည်။ ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်းမှာ အနောက်ဖက်ပိုင်းတွင် တည်ရှိသည်။ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်းတည်ရာ ဒေသသည် ပင်လယ်ပြင်ထက် ပေ ၃၃၀ ခန့်မြင့်၍ တောင်တွင်းကြီးမြို့တည်ရာထက် ယောင်ယောင်မြင့်သည်။ တောင်တွင်းကြီးမြို့တည်ရာမြေသည် ပြန့်ပြူးညီညာသည်။ ဗိဿနိုးမြို့တည်ရာဒေသမှာမူ တောင်ကုန်းအနိမ့်အမြင့်နှင့် မညီမညာရှိသည်။ ပိုမို၍လည်း ခြောက်သွေ့သည်။ သစ်ကြီးဝါးကြီးများ အပေါက်မများပဲ သစ်ငယ်နှင့် ခြုံပိတ်ပေါင်းတို့သာလျှင် အပေါက်များသည်။

ယင်းချောင်း

ဤမြေပြန့်ကို ဆောက်တည်ပေးသော ယင်းချောင်းသည် ပုပ္ပားတောင်၏ တောင်ဖက် မြောက်လတ္တီတွဒ် ၂၀ံ ၄၀´ ရှိ ရေဝေတောင်တန်းတွင် ချောင်းဖျားခံ၍ တောင်ဖက်သို့ စီးလာပြီးနောက် အလျား ၈ မိုင် အနံ ၄ မိုင်ခန့်ကျယ်သော မြစ်ဝှမ်းမြေပြန့်တခုကို ဖြစ်စေ၏။ ဤမြေပြန့်သည် ပင်းမြို့ဟောင်းတည်ရာဒေသ ဖြစ်၏။ ထို့နောက် မြောက်လတ္တီတွဒ် ၂၀ံ ၃၀´ မှ ၂၀ံ ၂၅´ လောက်ရှိ နတ်မောက်မြို့ မြောက်ဖက် ၃ မိုင်ခန့်တွင် ကုန်းမြင့်တောင်တန်းများကို ဖြတ်သန်းကာ အနောက်ဖက်သို့ စီးဆင်းလာသည်။ ယင်းသို့ တောင်များမှ ဆင်းလာပြီးနောက် အနောက်မြောက်နှင့် မြောက်ဖက်မှ စီးလာသော ချောင်းတို့နှင့် ပူးပေါင်းကာ ယင်းလွင်ပြင်၏ မြောက်ဖက်အဝကို စတင်ခဲ့ပေသည်။ ထို့နောက် နတ်မောက်မြို့ကိုဖြတ်ကာ တောင်ဖက် မြို့လုလင်နှင့် မျဉ်းပြိုင်ကျမည့် နေရာလောက်အထိ မြောက်မှ တောင်သို့ စီးဆင်းလာပြီးလျှင် ထိုနေရာမှ အနောက်တောင်ယွန်းသို့ စီးလာခဲ့၏။ ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်းနေရာ၏ အထက်လောက်သို့ ရောက်သောအခါ အနောက်မြောက်သို့ အတန်စီးပြီးလျှင်

ကုန်းမြင့်တောင်တန်းတခုကို ဖြတ်သန်းကာ မြင်ကွန်းမြို့အသက် ၅ မိုင်ခန့်အကွာတွင် ဧရာဝတီမြစ်တွင်းသို့ စီးဝင်လေသည်။

ဧရာဝတီမြစ်တွင်းသို့ မဝင်ရောက်မီ ဖြတ်သန်းခဲ့ရသော ကုန်းမြင့်တန်းသည် တောင်မြောက်တန်းနေ၏။ တောင်ဖက်တွင် ပေ ၇၅၀ ထိမြင့်၍ မြောက်ဖက်တွင် ပေ ၄၅၀ ကျော်မြင့်သည်။ ဤကုန်းမြင့်တန်းသည် ဗိဿနိုးမြို့ကို ဧရာဝတီမြစ်ကြောင်းမှ ခွဲခြားကာကွယ်ပေးထားသော အရံတန်တိုင်းနှင့် တူပေသည်။

ယင်းလွင်ပြင်

ယင်းလွင်ပြင်သည် ဤအရံတန်တိုင်းနှင့် အရှေ့ဖက် ပဲခူးရိုးမတောင်ဆွယ်တို့၏ အကြားတွင် တည်နေပေသည်။ ပင်းချောင်းသည် နတ်မောက်မြို့မှ တောင်ဖက်သို့ ရောက်လာလေလေ ဝဲဖက်နှင့် ယာဖက်တို့မှ ချောင်းလက်တက်များ ပို၍ရလာလေလေ ဖြစ်၏။ ယင်းလွင်ပြင်မှာလည်း တောင်ဖက်သို့ ရောက်လေလေ ကျယ်ဝန်းလေလေ ဖြစ်လာသည်။ ပဲခူးရိုးမမှစ၍ မြို့လုလင်ကိုဖြတ်ကာ အရှေ့ဖက်မှ စီးဝင်လာသော စွန်ချောင်း၊ တောင်တွင်းကြီးမြို့ မြောက်ဖက်မှဖြတ်၍ အရှေ့မှစီးဝင်လာသော စတုံချောင်း၊ အရှေ့တောင်ဖက် ဆတ်သွားမြို့ဖက်မှ အနောက်မြောက်ဆီသို့ စီးလာပြီးလျှင် တောင်ဦးချောင်းနှင့် ပေါင်းကာ စီးဝင်လာသော ရန်ပယ်ချောင်းတို့သည် ဝဲဖက်မှ စီးဝင်သည့် အဓိကလက်တက်များ ဖြစ်ကြ၏။ ဤချောင်းလက်တက်များနှင့် အတူ တည်ဆောက်အပ်သော ယင်းလွင်ပြင်သည် မြောက်ဖက်နတ်မောက်မြို့မှ တောင်ဖက် ရန်ပယ်ချောင်း မြေပြန့်သို့ ဆင်းလာသည့် နေရာလောက်အထိ ၄၀ မိုင်ရှည်၍ အနောက်ဖက် ဗိဿနိုးမြို့အလွန်လောက်မှ အရှေ့ဖက် ပဲခူးရိုးမတောင်ဆွယ်တို့၏ အခြေလောက်အထိ မိုင် ၂၀ ခန့်ကျယ်ပေသည်။ ဤလွင်ပြင်၏ အဓိကအပိုင်းသည် မြောက်ဖက်မြို့တပ်မြို့မှ တောင်ဖက် ဆတ်သွားမြို့ အနောက်ဖက် ဗိဿနိုးမြို့တို့ကို ဆက်၍ဆွဲထားသည့် မျဉ်းကြောင်းတို့အနားရှိသည့် တြိဂံပုံအတွင်း ကျရောက်နေပေသည်။ (မြေပုံ ၁ ရှု)

ဤလွင်ပြင်သည် နုန်းမြေနုများဖြင့် အတန်မြေသြဇာကောင်းသော လွင်ပြင်ဖြစ်သည်။ ယင်းနှင့်သူ၏လက်တက်တို့မှ ရေများကို ဆည်မြောင်းများဖြင့် သယ်ယူ၍ လူတို့သည် စိုက်ပျိုးလုပ်ကိုင်လျက်ရှိကြ၏၊ ရှေးဗိဿနိုးခေတ်က လူတို့သည်လည်း အလားတူပင် စိုက်ပျိုးလုပ်ကိုင်ခဲ့ကြမည်ဟု ခန့်မှန်းရသည်။ ဗိဿနိုးခေတ်အတွက် အထောက်အထားအခိုင်အလုံနှင့် ဆိုနိုင်သည်မဟုတ်သော်လည်း ပုဂံခေတ်မှစ၍ ဤဒေသတွင် **တောင်ထွင်မင်**[၂] အုပ်စိုးခဲ့၍ အရေးပါသော ဒေသဖြစ်ခဲ့ကြောင်းကို ပုဂံခေတ်ကျောက်စာများအရ သိရပေသည်။ သို့သော် ထိုခေတ် မြစ်သာ **၁၁ ခရိုင်** နှင့် မင်းဘူး **၆ ခရိုင်**တို့လောက် ကြွယ်ဝချမ်းသာသည်ကား မဟုတ်ပေ။

ယင်းချောင်းနှင့် သူ၏လက်တက်တို့သည် ချောင်းရိုး အမျိုးမျိုး ပြောင်းခဲ့ပြီဖြစ်ကြောင်းကို ကောင်းကင်ရိုက်ဓာတ်ပုံများရှိ အရာအကြောင်းများက ဖော်ပြလျက်ရှိပေသည်။ ယခုအခါတွင်

မြေပုံ ၁

ယင်း လွှင် မြစ် နှင့် ဗိ သ နိုး မြို့

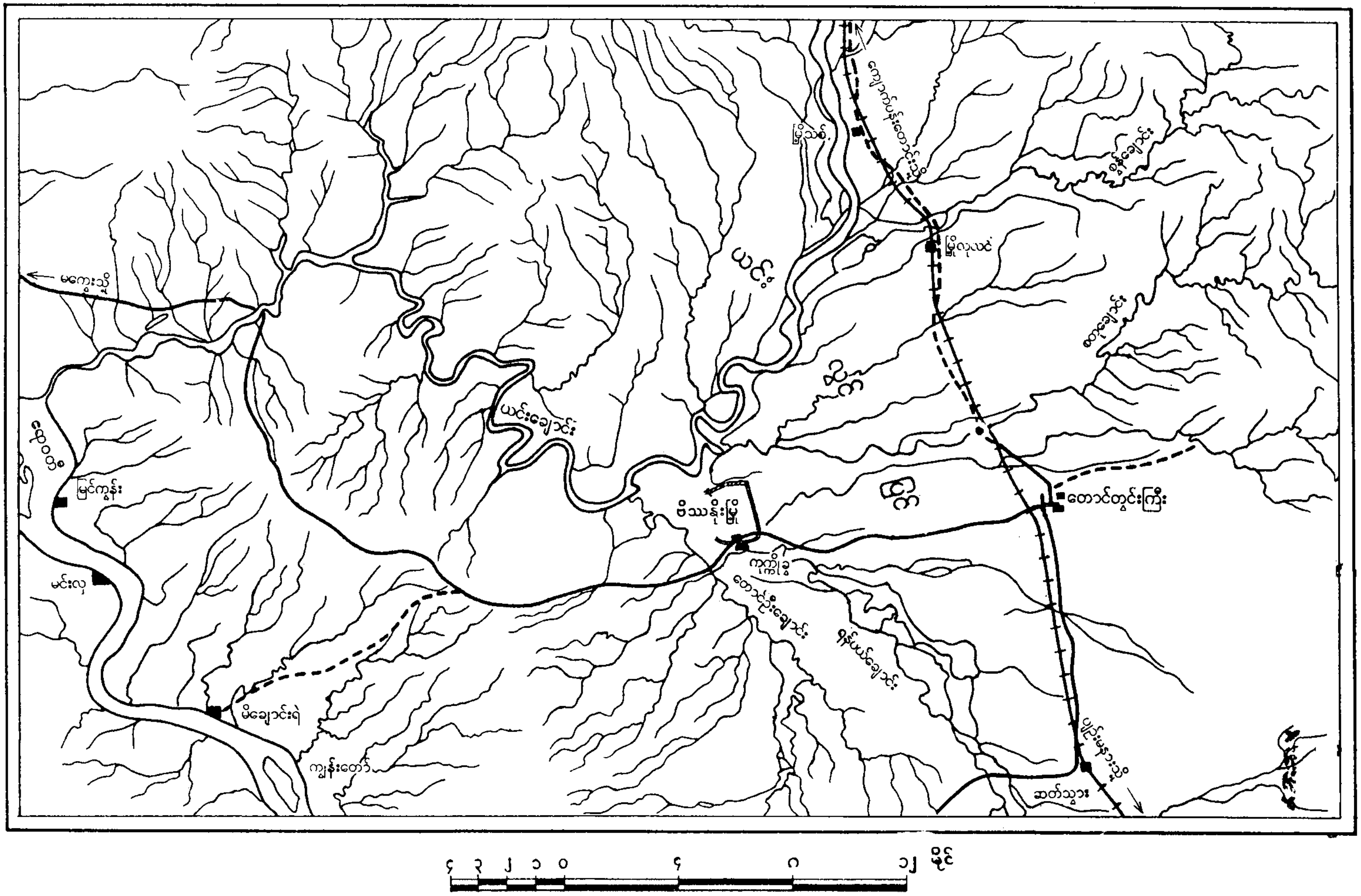

ဓာတ်ပုံ ၁

မြို့လုလင် ကျောက်ပြင်တောင် ကုန်းမှ ပျူ စာ ပါ အုတ် ချပ်

ဓာတ်ပုံ ၂

ပင်းမြို့ တောင်ထောင့်ရွာ

ပေါ်တော်မူ ကျောက်သလင်း

ဆင်းတုတော် ၏ ရွှေကြာပလ္လင်

ဓာတ်ပုံ ၃

ပင်းမြို့ တောင်ထောင့်ရွာမှ ပါဠိစာနှင့်

ပျူ စာ ပါ သော

အုတ်ခွက် အောက် ပိုင်းကျိုး။

ယင်းချောင်းသည် လွှင်ပြင်၏အနောက်ဖက်သို့ လှျှိုစီးဆင်းနေ၏။ ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်းသည် ယင်းချောင်းနှင့် ရန်ပယ်ချောင်းတို့ဆုံရာ၏ အရှေ့ဖက် ၂ မိုင်ခန့်ကွာ ယင်းချောင်း၏ အရှေ့တောင်ယွန်း၊ ရန်ပယ်ချောင်း၏ မြောက်ဖက်တွင် တည်နေသည်။ စတုံချောင်းသည် မြို့၏မြောက်ဖက် ခပ်လှမ်းလှမ်းမှ ဖြတ်စီး၍ ယင်းချောင်းတွင်းသို့ စီးဝင်သည်။ ဤချောင်းသည် မြို့၏မြောက်ဖက် ဂိုက်တထောင်လောက်ထိ ချောင်းရိုး ရွှေ့ပြောင်းခဲ့ဖူးကြောင်း၊ တောင်ဖက်ရှိ ရန်ပယ်ချောင်းရိုးသည် မြို့ဆီသို့ တဖြည်းဖြည်း ချဉ်းကပ်လျက် ရှိကြောင်း၊ မြို့၏အနောက်ဖက်ပိုင်းရှိ ကိုးကြာကန်နှင့် အင်းကြီးအင်းခေါ် ပန်ထွာအင်းတို့သည် ရှေးက တဆက်တည်း ဖြစ်ခဲ့ဖူးကြောင်း၊ ကိုးကြာကန်မှာ ရန်ပယ်ချောင်း၏ ချောင်းဟောင်းတခု ဖြစ်နိုင်ကြောင်း၊ မြို့၏အရှေ့မြောက်ဖက်ရှိ ရွှေရောင်တော်အင်းမှာ မြောက်ဖက်တွင်ရှိခဲ့သော ချောင်းတခု၏ ချောင်းကွေ့ဟောင်းတခု ဖြစ်နိုင်ကြောင်း၊ ရန်ပယ်ချောင်းနှင့် ယင်းချောင်းတို့ဆုံရာ ချောင်းဆုံသည် မြို့အနောက်စွန်းသို့ ချဉ်းနင်း ဝင်ရောက်ခဲ့ဖူးကြောင်း ကောင်းကင်ရိုက်ဓာတ်ပုံ အထောက်အထားတို့အရ သိရှိနိုင်ပေသည်။

ဗိဿနိုး၏ ကြောထောက်နောက်ခံနယ်

စပါးမှစ၍ သီးနှံပင်မျိုးစုံကို စိုက်ပျိုးနိုင်သဖြင့် ဤမြေပြန့်သည် လူဦးရေအတော်များများကို ထိန်းသိမ်းထောက်ပံ့ ကျွေးမွေးထားနိုင်သော ဒေသဖြစ်၏။ မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်း၏ နောက်ပိုင်းခေတ်များတလျှောက်တွင် ထင်ရှားခဲ့သော တောင်တွင်းကြီးမြို့သည် ဤမြေပြန့်ကို အရှေ့ဖက် အာနန်မှနေ၍ အုပ်စီးချုပ်ကိုင်လာသကဲ့သို့ ရှေးပဝေဏီကာလက ဗိဿနိုးမြို့သည် ဤမြေပြန့်ကို ရေဝတီမြစ်ဖက်သို့ဆင်းသွာ ထွက်ပေါက်ရှိသော အနောက်စွန်းမှနေ၍ အုပ်စီးချုပ်ကိုင်ခဲ့သည်သာ ဖြစ်ပေသည်။ လယ်ယာစိုက်ပျိုးမှုကို အခြေတည်ထားသော လူနေမှုဘဝတွင် လယ်မြေလုပ်ကိုင်နိုင်ခွင့်သည် အဓိကအရေးကြီးသည်ဖြစ်ရာ ထိုလယ်မြေတို့ကို ချုပ်ကိုင်နိုင်ခဲ့သော ဗိဿနိုးမြို့အတွက် ဤယင်းလွှင်ပြင်မြေပြန့်သည် အရေးအကြီးဆုံးသော ကြောထောက်နောက်ခံဒေသ၊ အရေးအကြီးဆုံးသော အခြေခံစီးပွားရေးနယ် ဖြစ်ခဲ့ပေသည်။

ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်းကို ပျူတို့၏မြို့ဟု "ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်း" ဆောင်းပါးတွင် ဆိုထား၏။[2] ယင်းလွှင်ပြင်၏ အရှေ့ဖက်တလျှိုးတွင် ဗိဿနိုးခေတ် ပျူအထောက်အထားမျိုးကို မတွေ့ရသေးဟု ဆိုရပါမည်။ သို့သော် ဗိဿနိုးခေတ်ထက်နောက်ကျသော ပျူအထောက်အထားများကိုကား တွေ့ရ၏။

ပျူတို့၏ဒေသ-ယင်းလွှင်ပြင်

တောင်တွင်းကြီးမြို့အရှေ့ဖက် ရတနာပွင့်လှုကန်တော်ကြီး၏ အရှေ့ဖက်ပိုင်းရှိ နတ်မီကျောင်းတွင် ကျောင်းတိုက်သစ်ဆောက်ရန် ရှေးဟောင်းအုတ်ဂူကြီးကို ဖယ်ရှားတူးဖော်စဉ်က စနစ်တကျ ထားသိုထားသည့် အရိုးပြာအိုးများကို တွေ့ခဲ့ရကြောင်း သိရ၏။ တောင်တွင်းကြီးမြို့အရှေ့တောင်စွန်းကျက်သစ်တွင်လည်း ထုထည်ကြီးမားသော အုတ်တို့ဖြင့် ဆောက်လုပ်ထားသည့် ကုန်းတခုကို တူးဖော်တွေ့ရှိခဲ့ရ၏။

မြို့လုလင်၏ အနောက်မြောက် ၃မိုင်ခန့်ကွာသော ထီးကုန်းရွာနှင့် ရေကြည်ပင်ရွာတို့ စပ်ကြား ကျောက်ပြင်တောင်ကုန်းကို သိုက်ဆရာတို့ တူးဖော်ခဲ့ရာ ပျူအက္ခရာပါသော အုတ်ချပ်ကြီးတခု ပေါ်ထွက်လာခဲ့၏ (ဓာတ်ပုံ ၁)။ ပင်းမြို့ဟောင်း၏အနောက်တောင် ၂ မိုင်ခန့်ကွာ တောင်ထောင်ရွာ၏တောင်ဖက် တမိုင်ကွာ ရှေးဟောင်းကုန်းမှလည်း ပျူလက်ရာဟုဆိုနိုင်သည့် ရွှေကြာမှောက်ကြာလှန်ပလ္လင်နှင့် တကွ စိန်ဘုရားခေါ် ကျောက်သလင်း ဆင်းတုငယ်တဆူ (ဓာတ်ပုံ ၂) အပြင် ပျူစာနှင့်ပါဠိစာပါသော ဗုဒ္ဓရုပ်ပွားပါ အုတ်ခွက်အောက်ပိုင်းကျိုး (ဓာတ်ပုံ ၃) နှင့်တကွ ပုတီးစေ့များကိုပါ တွေ့ခဲ့ဖူး၏။

ဤပျူအထောက်အထား ရှေးဟောင်းပစ္စည်းများကို မြောက်ဖက် ပင်းမြို့မှ တောင်ဖက် တောင်တွင်းကြီးမြို့အထိ တွေ့ခဲ့ရသည်ကို ထောက်သဖြင့် ဤမြေပြန့်သည် ဗိဿနိုးခေတ်လောက်ဟု မဆိုနိုင်စေကာမူ အလွန်ရှေးကျသောကာလက ပျူလူမျိုးတို့နေထိုင်ခဲ့ရာ ဒေသဖြစ်သည်ဟု ဆိုရပါမည်။

ဤသို့ဖြစ်လျှင် ဗိဿနိုးမြို့ကို ဗဟိုပြုသော ဤယင်းလွင်ပြင်သည် မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ ရွှေ့ပြောင်း ဝင်ရောက်လာကြသော တိဗက်မြန်မာ အနွယ်ဝင်တို့၏ ရွှေ့ပြေးလူများဖြစ်သည့် ပျူတို့ အေဒီ ၁ ရာစုနှစ်များလောက်က အခြေစိုက်နေထိုင်ခဲ့ရာ ရှေးဦးလက်မှန်ဒေသဟု ယူဆရန်ရှိပေသည်။

အဆိုပြုချက်များနှင့်စောဒက

ဤယူဆမှုတွင် (၁) ဗိဿနိုးသည် ပျူတို့၏မြို့တော်ဖြစ်သည်။ (၂) ထိုမြို့တော်ကို အေဒီ ၁ရာစု နှစ်များလောက်က တည်ခဲ့သည်ဆိုသော အရေးကြီးလှသည့် အဆိုပြုချက် နှစ်ရပ် ပါဝင်နေသည်။ ပျူဒင်္ဂါးများကို တွေ့ရှိရုံမျှ သရေခေတ္တရာယဉ်ကျေးမှုနှင့် ဆက်သွယ်ခြင်းရှိရုံမျှဖြင့် လူမျိုးတမျိုးကို ပျူဟု ယေဘုယျအားဖြင့် သတ်မှတ်နိုင်မည်လော။ ရေဒီယိုကာဗွန်ဓာတ်ခွဲစမ်းသပ်နည်းဖြင့် စမ်းသပ်၍ ဗြဟ္မီအက္ခရာပါ မြေတန်ဆိပ်တုံးတို့ကို အထောက်အထားပြုရုံမျှဖြင့် ခေတ်ကာလကို အေဒီ ၁ရာစုနှစ်များဟု သတ်မှတ်နိုင်အံ့လော။ ယင်းတို့ကို ခိုင်မြဲစေမည့် အခြားအထောက်အထားများ မရှိပေသလောဟု စောဒက တက်လိုက တက်နိုင်သည်။ သံသယဖြစ်လိုက ဖြစ်နိုင်သည်။

ရှေးဟောင်းသုတေသန အထောက်အထားတို့က ဗိဿနိုးသည် ပျူမြို့တော် ဖြစ်နိုင်သည်။ ထို ဗိဿနိုးထွန်းကားခဲ့သောကာလကို သမိုင်းစဉ်တွင် အေဒီ ၁ ရာစုမှ ၅ရာစု နှစ်များအတွင်း သတ်မှတ်ပေးနိုင်သည်ဟု အဆိုပြုချက်များကို အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်း၏ သမိုင်းစဉ်တွင် ချ၍ သမိုင်းအမြင်ဖြင့် ကြည့်နိုင်စွမ်းသော အထောက်အထားများ ရှိပါသည်။ သွယ်ဝိုက်အထောက်အထားများသာမက ခေတ်ပြိုင်ကျသော တိုက်ရိုက်အထောက်အထားများလည်း ရှိပါသည်။ ယင်းတို့နှင့်စပ်လျဉ်း၍ ခေတ်ကာလ သတ်မှတ်ချက်ဆိုင်ရာတို့ကို ရှေးဦးစွာ ဆန်းစစ်ဖော်ပြလိုပါသည်။

× × × × ×

သမိုင်းခေတ်ဦး အရှေ့တောင်အာရှ

အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်းတွင် ကမ္ဘာဦးလူ ပေါ်ပေါက်၍ ခေတ်လူသားအဆင့်ထိ ပြောင်းလဲလာခဲ့ကြောင်းကို သိရှိရ၏။[၇] ထိုနောက် ဘဝတည်ဆောက်ရေးတွင် လူသားတို့အသုံးပြုလာခဲ့သော ကုန်ထုတ်လက်နက်ပစ္စည်းအမျိုးအစားကိုလိုက်၍ ခေါ်ဝေါ်အပ်သော **ကျောက်ခေတ်ဟောင်း**[၈]သည်လည်းကောင်း **ကျောက်ခေတ်သစ်**[၉]သည်လည်းကောင်း မြန်မာနိုင်ငံအပါအဝင်ဖြစ်သော အရှေ့တောင်အာရှဒေသတွင် အဆင့်ဆင့် ပြောင်းလဲပေါ်ပေါက်ခဲ့၏။ ကျောက်ခေတ်သစ်တွင် လယ်ယာစိုက်ပျိုးမှုကို အခြေခံသည့် ကုန်လုပ်ဆက်ဆံရေးစနစ် ပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်။ ထိုခေတ်သည်သမိုင်းမတင်မီ ရှေးဦးဘုံမြေခေတ်မျိုး ဖြစ်ဟန်တူ၏။ ဤကာလတွင် မြန်မာနိုင်ငံနှင့်အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်းတခွင်တွင် အပျံ့အနှံ့ ရောက်ရှိနေထိုင်ကြသူတို့မှာ တောင်ပိုင်းအနွယ်ကြီးခေါ် **ဩစတြစ်အနွယ်ကြီး***ဝင် ဘာသာစကားများကို ပြောကြသည့် ရှေးလူများဖြစ်ကြ၏။ မြောက်ဖက်ကုန်းပိုင်းတွင် မွန်ခမာအနွယ်ခွဲဝင် စကားများ ပြောကြသော **ဩစတြိုအေရှားတစ်****တို့က ကြီးစိုး၍ တောင်ပိုင်းတွင် ဆလုံ၊ မလေးစသည့် အင်ဒိုနီးရှင်းအနွယ်ခွဲဝင် စကားများပြောကြသော **ဩစတြိုနီးရှင်း*****တို့က ကြီးစိုးခဲ့သည်ဟု ဆိုရပေမည်။ အာရှအရှေ့တောင် ကျောက်ခေတ်သစ်လူတို့၏ ယဉ်ကျေးမှုကို သာမန်အားဖြင့် ဩစတြစ်ယဉ်ကျေးမှုဟု သိမှတ်ကြသည်။ ဤကား သမိုင်းမတင်မီခေတ်၏ နောက်ပိုင်းတွင် မြန်မာနိုင်ငံအပါအဝင်ဖြစ်သော အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်း၏ သာမန်အခြေအနေပေတည်း။

သမိုင်းခေတ်သို့ ပြောင်းသည့်ကာလ

ဤဒေသတွင် သမိုင်းမတင်မီခေတ်မှသည် သမိုင်းခေတ်သို့ မည်သည့်ကာလက မည်သို့မည်ပုံ ပြောင်းလဲလာခဲ့သနည်း။ လူတို့၏သမိုင်းစဉ်တွင် ခေတ်တခေတ်နှင့်တခေတ်ကို အတိအကျ ခွဲခြားသတ်မှတ်ရန် ဖြစ်နိုင်သည်မဟုတ်ချေ။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် ခေတ်ဟောင်းက ယဉ်ကျေးမှု၊ ဓလေ့၊ ကုန်လုပ်ဆက်ဆံမှုစနစ်တို့သည် ခေတ်သစ်အတွင်းသို့ ကာလကြာမြင့်စွာ တွယ်ကပ်ပါလာသောကြောင့် ဖြစ်သည်။ သို့သော် ဤဒေသလူနေမှုဘဝတွင် ခရစ်နှစ်များအစ ပတ်ဝန်းကျင်လောက်က ထူးခြားသည့် ပြောင်းလဲမှုများ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့သဖြင့် သမိုင်းမတင်မီ ခေတ်ဟောင်းအတွင်းမှပင် သမိုင်းခေတ်ဦးသည် ပေါက်ဖွားလာခဲ့သည်ဟု ဆိုနိုင်ပေသည်။

ပြောင်းလဲလာမှုများ

ပေါ်ပေါက်ခဲ့သည့် ထူးခြားသော ပြောင်းလဲချက်တို့မှာ အောက်ပါအတိုင်း ဖြစ်သည်။

(၁) လူသုံးလက်နက်ပစ္စည်း(ဝါ)ကုန်ထုတ်ကရိယာများ ပြုလုပ်ရာတွင် သမားရိုးကျသုံးလာခဲ့သော ကျောက်လက်နက်တို့အပြင် သတ္တုလက်နက်တို့ကိုပါ အသုံးပြုလာကြခြင်း၊ တနည်းဆိုသော် ကျောက်လက်နက်ပစ္စည်းတို့အပြင် ကြေးညို (နောက်ပိုင်းတွင်သံ) ဖြင့် ပြီးသော လက်နက်ကရိယာများကိုလည်း သုံးစွဲလာကြခြင်း။

* Austric Family.
** Austro-asiatic.
*** Austronesian.

သမိုင်းခေတ်ဦး အရှေ့တောင်အာရှ

အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်းတွင် ကမ္ဘာဦးလူ ပေါ်ပေါက်၍ ခေတ်လူသားအဆင့်ထိ ပြောင်းလဲလာခဲ့ကြောင်းကို သိရှိရ၏။⁹ ထိုနောက် ဘဝတည်ဆောက်ရေးတွင် လူသားတို့အသုံးပြုလာခဲ့သော ကုန်ထုတ်လက်နက်ပစ္စည်းအမျိုးအစားကိုလိုက်၍ ခေါ်ဝေါ်အပ်သော **ကျောက်ခေတ်ဟောင်း**⁸ သည်လည်းကောင်း **ကျောက်ခေတ်သစ်**⁹ သည်လည်းကောင်း မြန်မာနိုင်ငံအပါအဝင်ဖြစ်သော အရှေ့တောင်အာရှဒေသတွင် အဆင့်ဆင့် ပြောင်းလဲပေါ်ပေါက်ခဲ့၏။ ကျောက်ခေတ်သစ်တွင် လယ်ယာစိုက်ပျိုးမှုကို အခြေခံသည့် ကုန်လုပ်ဆက်ဆံရေးစနစ် ပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်။ ထိုခေတ်သည်သမိုင်းမတင်မီ ရှေးဦးဘုံမြေခေတ်မျိုးဖြစ်ဟန်တူ၏။ ဤကာလတွင် မြန်မာနိုင်ငံနှင့်အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်းတခွင်တွင် အပ္ပံ့အနှံ့ရောက်ရှိနေထိုင်ကြသူတို့မှာ တောင်ပိုင်းအနွယ်ကြီးခေါ် **ဩစတြစ်အနွယ်ကြီး***ဝင် ဘာသာစကားများကို ပြောကြသည့် ရှေးလူများဖြစ်ကြ၏။ မြောက်ဖက်ကုန်းပိုင်းတွင် မွန်ခမာအနွယ်ခွဲဝင် စကားများ ပြောကြသော **ဩစတြိုအေရှားတစ်****တို့က ကြီးစိုး၍ တောင်ပိုင်းတွင် ဆလုံ၊ မလေးစသည့် အင်ဒိုနီးရှင်းအနွယ်ခွဲဝင် စကားများပြောကြသော **ဩစတြိုနီးရှင်း*****တို့က ကြီးစိုးခဲ့သည်ဟု ဆိုရပေမည်။ အာရှအရှေ့တောင် ကျောက်ခေတ်သစ်လူတို့၏ ယဉ်ကျေးမှုကို သာမန်အားဖြင့် ဩစတြစ်ယဉ်ကျေးမှုဟု သိမှတ်ကြသည်။ ဤကား သမိုင်းမတင်မီခေတ်၏ နောက်ပိုင်းတွင် မြန်မာနိုင်ငံအပါအဝင်ဖြစ်သော အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်း၏ သာမန်အခြေအနေပေတည်း။

သမိုင်းခေတ်သို့ ပြောင်းသည့်ကာလ

ဤဒေသတွင် သမိုင်းမတင်မီခေတ်မှသည် သမိုင်းခေတ်သို့ မည်သည့်ကာလက မည်သို့မည်ပုံ ပြောင်းလဲလာခဲ့သနည်း။ လူတို့၏သမိုင်းစဉ်တွင် ခေတ်တခေတ်နှင့်တခေတ်ကို အတိအကျ ခွဲခြားသတ်မှတ်ရန် ဖြစ်နိုင်သည်မဟုတ်ချေ။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် ခေတ်ဟောင်းက ယဉ်ကျေးမှု၊ ဓလေ့၊ ကုန်လုပ်ဆက်ဆံမှုစနစ်တို့သည် ခေတ်သစ်အတွင်းသို့ ကာလကြာမြင့်စွာ တွယ်ကပ်ပါလာသောကြောင့် ဖြစ်သည်။ သို့သော် ဤဒေသလူနေမှုဘဝတွင် ခရစ်နှစ်များအစ ပတ်ဝန်းကျင်လောက်က ထူးခြားသည့် ပြောင်းလဲမှုများ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့သဖြင့် သမိုင်းမတင်မီ ခေတ်ဟောင်းအတွင်းမှပင် သမိုင်းခေတ်ဦးသည် ပေါက်ဖွားလာခဲ့သည်ဟု ဆိုနိုင်ပေသည်။

ပြောင်းလဲလာမှုများ

ပေါ်ပေါက်ခဲ့သည့် ထူးခြားသော ပြောင်းလဲချက်တို့မှာ အောက်ပါအတိုင်း ဖြစ်သည်။

(၁) လူသုံးလက်နက်ပစ္စည်း(ဝါ)ကုန်ထုတ်ကရိယာများ ပြုလုပ်ရာတွင် သမားရိုးကျသုံးလာခဲ့သော ကျောက်လက်နက်တို့အပြင် သတ္တုလက်နက်တို့ကိုပါ အသုံးပြုလာကြခြင်း၊ တနည်းဆိုသော် ကျောက်လက်နက်ပစ္စည်းတို့အပြင် ကြေးညို (နောက်ပိုင်းတွင်သံ) ဖြင့်ပြီးသော လက်နက်ကရိယာများကိုလည်း သုံးစွဲလာကြခြင်း။

* Austric Family.
** Austro-asiatic.
*** Austronesian.

ပျူ မြို့တော်များ တည်နေရာပြ မြေပုံ

မြေပုံ ၂

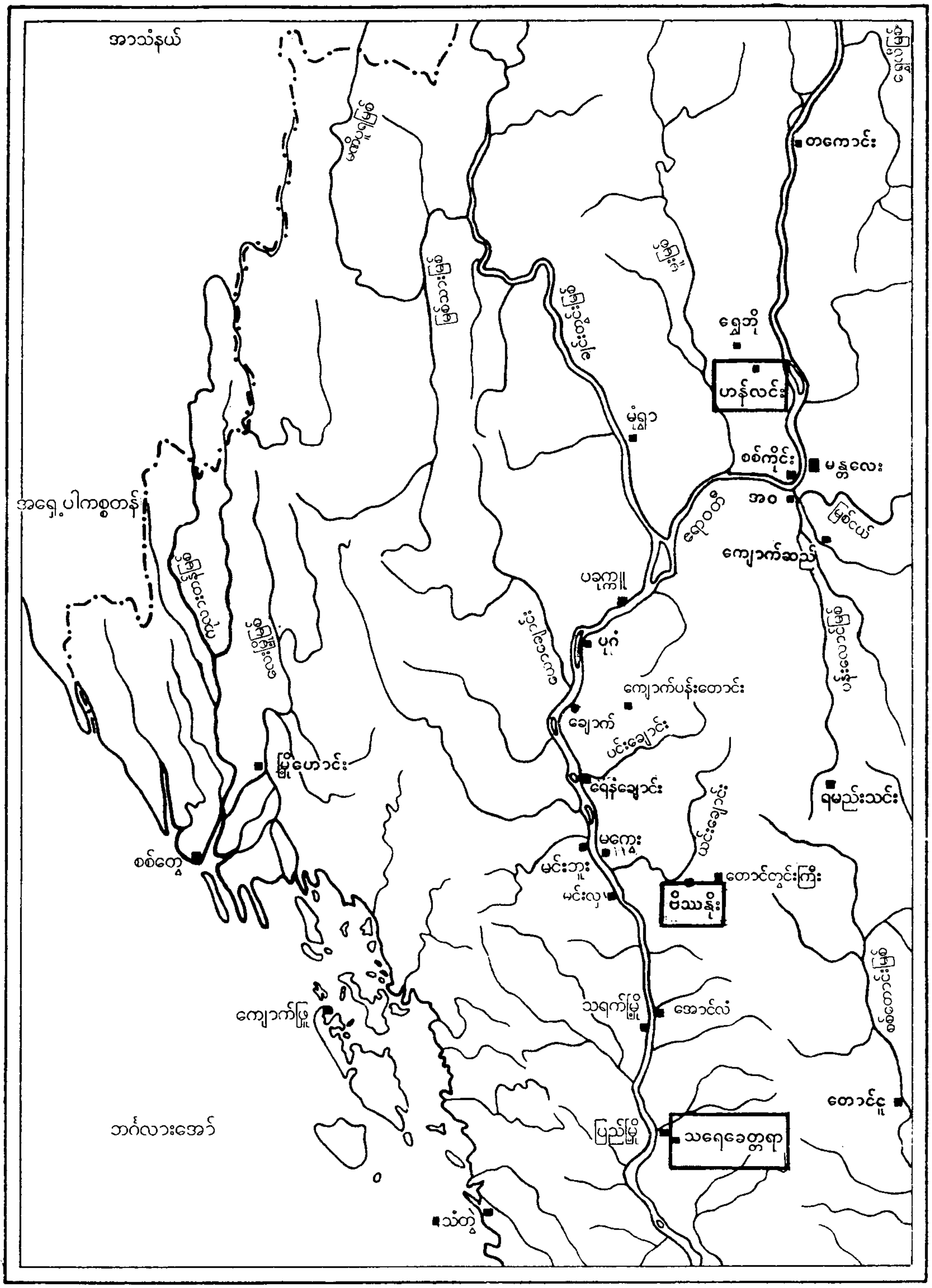

ပျူမြို့ဟောင်း အမည်များကို ☐ ဤသို့ ပေါင်ပတ်ထားပါသည်။

၄၀ ၃၀ ၂၀ ၁၀ ၀ ၄၀ ၈၀ ၁၂၀ ၁၆၀ -မိုင်

မြို့ရာမြို့ခင်း တို့ကို နှိုင်းယှဉ်အပ်သော ပျူမြို့ ၃ မြို့၏ ပန္နက်ပုံများ

ပန္နက်ပုံ ၁

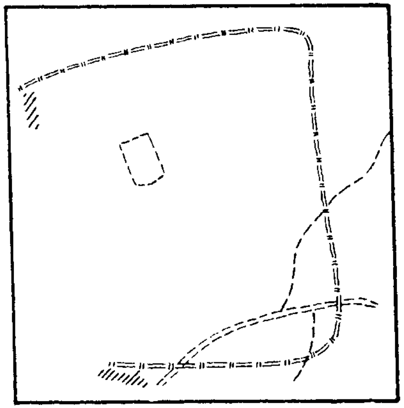

ဗိဿနိုးမြို့

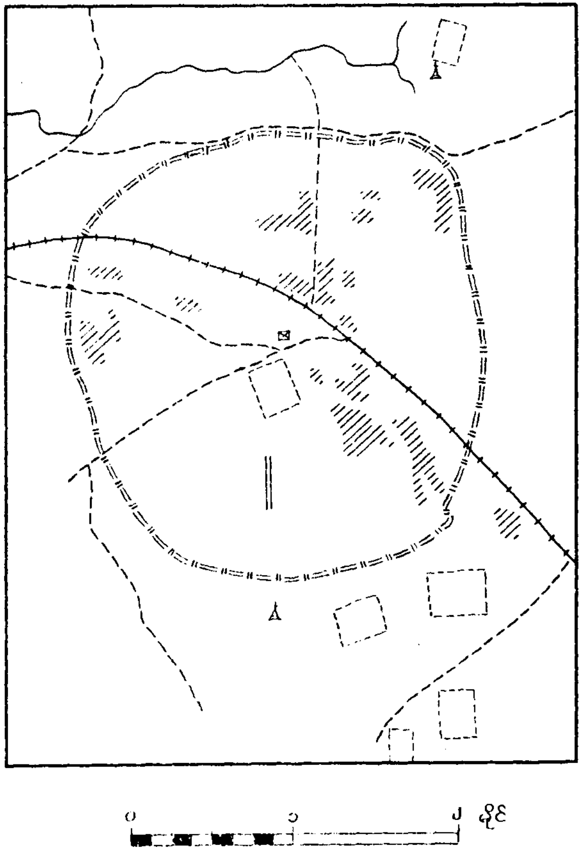

သရေခေတ္တရာမြို့

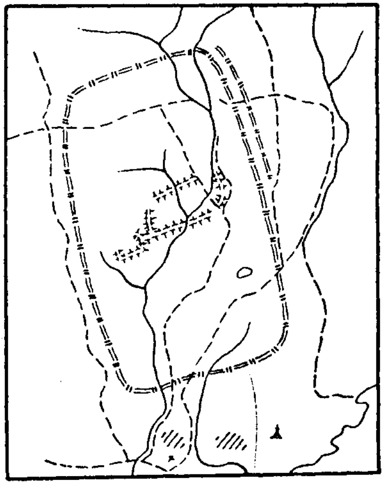

ဟန်းလင်းမြို့

မြို့တို့၏တည်နေရာ

ဤမြို့ကြီးတို့သည် ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံသမိုင်းစဉ်၏ လမ်းမတော်ကြီးဖြစ်သော **ဧရာဝတီ** မြစ်ကမ်းပါးတွင် မတည်ရှိကြပဲ မြစ်နှင့်မနီးမဝေးရှိ မမြင့်လှသော တောင်ရိုးတန်း သို့မဟုတ် ကုန်းမြင့်တန်း၏ တဖက်တွင် မြစ်မှအကာအကွယ်ယူထားသည့်နှယ် တည်နေကြ၏။

ဗိဿနိုးမြို့နှင့် ဧရာဝတီမြစ် အနီးဆုံးနေရာဖြစ်သော မိကျောင်းရဲမြို့မှသော် **ဗိဿနိုးသည်** ဧရာဝတီမြစ်၏ အရှေ့ဖက် မိုင် ၂၀ ခန့်အကွာတွင် ရှိ၏။ မြို့နှင့် မြစ်စပ်ကြားတွင် ပေ ၇၅၀ အထိ မြင့်သော တောင်ရိုးတန်းရှိကြောင်းကို ဆိုခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ သရေခေတ္တရာမြို့သည်လည်း ဧရာဝတီမြစ်၏ **အရှေ့ဖက်** ၅ မိုင်ကွာတွင် ပေ ၄၅၀ ကျော် မြင့်သော တောင်ရိုးတန်းခြားလျက် တည်နေ၏။ ဟန်လင်းမြို့မှာမူ **ဧရာဝတီမြစ်၏** အနောက်ဖက် ၁၀ မိုင်ကွာတွင် ရှိသည်။ ကြားတွင် ပေ ၄၅၀ ကျော် အမြင့်ဆုံးရှိ၍ အကျယ်ဆုံးနေရာတွင် မြစ်၏အနောက်ဖက် ၇ မိုင်အထိရောက်သော ကုန်းမြင့်ငယ်တခု ရှိနေပေ**သည်**။

တဖန် ဗိဿနိုးမြို့သည် စီးပွားရေးအတွက် ယင်းလွင်ပြင်ကို ကြောထောက် နောက်ခံအဖြစ် မှီခိုနိုင်သည့် နေရာတွင် တည်နေသကဲ့သို့ သရေခေတ္တရာမြို့သည် နဝင်းချောင်းနှင့် လက်တက်များအားဖြင့် တည်ဆောက်ထားသော လွင်ပြင်ကိုလည်းကောင်း၊ ဟန်လင်းသည် ယခုအခါတွင် အနောက်ဖက်သို့ မြစ်ကြောင်း ရွှေပြောင်းသွားသော မူးမြစ်၏ မြစ်ဝှမ်းကိုလည်းကောင်း မှီခိုနိုင်သည့် နေရာများ**တွင်** အသီးသီး တည်နေကြပေသည် (မြေပုံ ၂ ကိုရှု။)။

မြို့ရာမြို့ခင်း

မြို့တို့၏တည်နေရာ ပထဝီအခြေအနေများတွင် အသွင်တူသကဲ့သို့ မြို့ခင်းမြို့ရာ **စီမံထားပုံတို့၌**လည်း **အသွင်တူနေသည်ကို** တွေ့ရသည်။ ဤမြို့ကြီးတို့၏ မြို့ခင်းမြို့ရာသည် နောက်ခေတ်များ**တွင်** ပေါ်ပေါက်ခဲ့သော မြို့တော်များ၏ မြို့ခင်းမြို့ရာတို့ကဲ့သို့ မကျဉ်းပဲ များစွာကျယ်ဝန်းကြသည်။

ဗိဿနိုးမြို့ သည် စတုရန်းမကျသော လေးထောင့်ပုံ ဖြစ်၏။ အနောက်ဖက်တွင်မှတပါး ကျန် ၃ဖက်တွင် မြို့ရိုးရာများ ရှိနေပေသေးသည်။ မြောက်မြို့ရိုးသည် ပေ ၉၀၀၀ ခန့် ရှည်၏။ အရှေ့မြို့ရိုး**သည်** ပေ ၁၀၀၀၀ ခန့်၊ တောင်မြို့ရိုးသည် ပေ ၇၀၀၀ ခန့် အသီးသီး ရှည်သည်။ ဤမြို့ရိုး ၃ ဖက်၏ အလျားကို ဆန့်ကြည့်လျှင် ၅ မိုင်ကျော် ရှည်သည်ကို တွေ့ရမည်။ မြို့တွင်းဒေသ၏ **အကျယ်အဝန်း**မှာ စတုရန်းမိုင် ၃.၃ ခန့် ရှိမည်ဟု မြန်မာနိုင်ငံ သမိုင်းကော်မီရှင် လူကြီးတဦးဖြစ်သူ ပထဝီဝင် ပါမောက္ခ ဒေါက်တာ ဒေါ်သင်းကြည်က ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်းတွင် ကွင်းနင်းပြီးနောက် ကောင်းကင်ရိုက် ဓာတ်ပုံများကို အခြေပြု၍ ခန့်မှန်းထားသည်။

သရေခေတ္တရာ မြို့သည် စက်ဝိုင်းပုံမကျသော အဝန်းအဝိုင်းပုံဖြစ်၏။ တောင်မြောက်အကျယ်ဆုံး အပိုင်းတွင် အချင်းသည် ဂိုက် ၅၀၀၀ ခန့်ရှိ၍ အရှေ့အနောက် အကျယ်ဆုံးအပိုင်းတွင် အချင်းသည်

ဂိုက် ၄၂၀၀ ကျော်ရှိသည်။ မြို့ရိုး၏ ပတ်လည်အရှည်မှာ ၈ မိုင် ၅ ဖာလုံကျော်ရှိ၍ မြို့ဝန်းအကျယ်မှာ စတုရန်း ၅ မိုင်ခွဲခန့် ရှိသည်။

ဟန်လင်းမြို့ကို ကွင်းဆင်း သုတေသနပြု၍ ကောင်းကင်ရိုက်ဓာတ်ပုံ အထောက်အထားများအရ ခန့်မှန်းအပ်သော ဒေါက်တာဒေါ်သင်းကြည်၏ ဟန်လင်းမြို့ အတိုင်း အတာ တို့မှာ အောက်ပါအတိုင်း ဖြစ်သည်။

တောင်-မြောက်။	အနောက်မြို့ရိုးတလျှောက်	ပေ	၉၆၀၀
	အလယ်ဗဟိုတလျှောက်	ပေ	၁၀၀၀၀
	အရှေ့မြို့ရိုးတလျှောက်	ပေ	၉၄၀၀
အရှေ့-အနောက်။	မြောက်မြို့ရိုးတလျှောက်	ပေ	၄၀၀၀
	အလယ်ဗဟိုတလျှောက်	ပေ	၆၂၀၀
	တောင်မြို့ရိုးတလျှောက်	ပေ	၅၆၀၀

အရှေ့ဖက်တွင် မြို့ရိုးနှစ်ထပ်ရှိရာ အပြင်နှင့်အတွင်းမြို့ရိုးတို့သည် မြောက်စွန်တွင် ပေ ၄၀၀ ကွာ၍ တောင်စွန်တွင် ပေ ၅၀၀ ကွာသည်။ အတွင်းမြို့ရိုး၏ ပတ်လည်အရှည်မှာ ၅.၄၂ မိုင်ရှိ၍ မြို့ဝန်း၏ အကျယ်မှာ စတုရန်းမိုင် ၁.၀၅ ရှိသည်။

ဤခန့်မှန်းချက်များအရ သရေခေတ္တရာမြို့သည် မြို့ရာမြို့ခင်း အကျယ်ဆုံးဖြစ်၍ ဟန်လင်းမြို့မှာ မြို့ရာမြို့ခင်းအကျဉ်းဆုံးဖြစ်သည်ကို တွေ့ရပေမည်။ (ပန္နက်ပုံ ၁။ မြို့ရာမြို့ခင်းတို့ကို နှိုင်းယှဉ်ပြအပ်သော ပျူမြို့ ၃ မြို့၏ ပန္နက်ပုံများကိုရှုပါ။)

အစီအမံ၊ အခင်းအကျင်း

ဟန်လင်းမြို့သည် အလွန့်အလွန် ပျက်စီးပြုန်းတီးနေပြီဖြစ်၍ မြို့တွင်းအခင်းအကျင်းတို့၏ မူလအနေအထားကို ခန့်မှန်းရန် မလွယ်ကူလှပေ။ ဗိဿနိုးနှင့် သရေခေတ္တရာမြို့တို့၌မူ ရှေးဟောင်း အဆောက်အအုံနှင့် မြို့ရိုးတန်တိုင်းတို့ကို တူးဖော်ပြီးသည့်နောက်တွင် အထင်အရှား တွေ့နိုင်ပေသည်။ ဤမြို့ကြီးနှစ်မြို့တွင် လူနေအဆောက်အအုံများ၊ သာသနာအဆောက်အအုံများရှိရာအပိုင်းနှင့် လယ်ယာ စိုက်ပျိုးရာအပိုင်းဟူ၍ နှစ်ပိုင်းခွဲထားသည်။ သရေခေတ္တရာမြို့၏ အရှေ့မြောက်ခြမ်းကို လယ်ယာ စိုက်ပျိုးရေးအတွက် သီးသန့်ထား၏။ ဗိဿနိုးတွင် နန်းတော်ရာမှ တောင်ဖက်မြို့ရိုးလောက်အထိ အုတ်တန်တိုင်းခတ်၍ မြို့အရှေ့ပိုင်းကို စိုက်ပျိုးရန်ခွဲခြားထားသည်။[၁၀] ထိုမှတပါး မြို့ကြီးများအတွင်းသို့ ရေသွင်းသောမြောင်း၊ ရေသွယ်စိုက်ပျိုးရန်တူးမြောင်းများ၊ ရေထုတ်မြောင်းစသည်တို့ ရှိခဲ့သည်ကိုလည်း ယနေ့ထိ ကျန်ရှိနေသော အရာအကြွင်းတို့မှ သိသာနိုင်၏။ မြို့တွင်း၌ ရေဖူလုံရေးအတွက်လည်း ရေကန်များထားရှိပေသည်။ ဤသို့ အခင်းအကျင်းစီစဉ်ထားခြင်းမှာ ထိုခေတ်ကစစ်ဆင်ရာတွင် မြို့ကို

ဝန်းရံတိုက်ခိုက်လုပ်ကြံခြင်းကို မြို့တွင်း၌ စားရေရိက္ခာဖူလုံစေခြင်းဖြင့် ရန်သူတို့ကို ကာလကြာမြင့်စွာ ခုခံနိုင်ရန် စီမံပြုလုပ်ထားခြင်းဖြစ်ပေသည်။

ထူးခြားစွာတူနေသော အခြားအချက်တခုမှာ မြို့ကြီးများကို ရေပေါသောအင်းကြီးနှင့် ကန်ကြီးများကိုအမှီပြု၍ တည်ထားခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ဗိဿနိုးမြို့သည် မြို့အရှေ့မြောက်ရှိ ရွှေရောင်တော်အင်းကို အမှီပြုခဲ့သည့်နည်းတူ ဟန်လင်းသည် မြို့အရှေ့တောင်ဖက်တွင် မြို့နှင့်တဆက်တည်းရှိနေသော နဂါးရုံကန်နှင့် မြို့တောင်ဖက်အဘန်ကွာရှိ ဟန်လင်းအင်းကိုလည်းကောင်း၊ သရေခေတ္တရာသည် မြို့အရှေ့မြောက်ထောင့်တွင် မြို့နှင့်တဆက်တည်းဖြစ်နေသော ယခုခေတ်ခေါ် 'ပင်လယ်' အင်းကြီးကိုလည်းကောင်း အမှီပြု၍နေပေသည်။

မြို့တည်ရာ ပထဝီအနေအထား မြို့ခင်းမြို့ဘာ မြို့တွင်းအစီအမံအခင်းအကျင်းတို့တွင် ဗိဿနိုးမြို့သည် ပျူမြို့များဟု အထင်အရှားသိရသော ဟန်လင်းနှင့်သရေခေတ္တရာ အထူးသဖြင့် သရေခေတ္တရာနှင့် များစွာအသွင်တူနေခြင်းက ဗိဿနိုးမြို့သည် ပျူမြို့တော်ဖြစ်ကြောင်းကို ထောက်ခံနေပေသည်။

မြို့တော်၏ တည်နေရာနှင့် အနေအထား အခင်းအကျင်းတွင်သာ တူညီသည် မဟုတ်။ ထိုမြို့ဟောင်းတို့တွင် တူးဖော်တွေ့ရှိရသော အဆောက်အအုံတို့၏ပုံနှင့် ဗိသုကာပညာ၊ ရှေးဟောင်းလက်ရာပစ္စည်းတို့တွင်လည်း တူညီသောအသွင်များ ဆောင်နေသည်ကို တွေ့ရပေသည်။"

ဗိသုကာနှင့်အနုပညာ အသွင်တူမှုများ

မြို့ရိုးမြို့တာမှစ၍ အဆောက်အအုံများ တည်ဆောက်ရာတွင် အသုံးပြုသော အုတ်တို့သည် နောင်ခေတ်များတွင်သုံးသော အုတ်တို့ထက် များစွာကြီးသည်။ ထူလည်းထူသည်။ မြို့၃မြို့စလုံး၌ အသုံးပြုသော အုတ်တို့မှာ အုတ်ကြီးများဖြစ်သည်။ ယေဘုယျအားဖြင့် အရွယ်အစားချင်းလည်း တူညီကြသည်ကို တွေ့ရ၏။ပြန်းမျှအုတ်အရွယ်အစားမှာ အလျား ၁၇လက်မ၊ အနံ ၉လက်မ၊ ထု ၃လက်မဖြစ်၏။

ဗိဿနိုးမြို့၏ (တူးဖော်ပြီး) မြို့ဝင်ပေါက် (အမှတ် ၁၃၊ ၁၅) တို့သည် မန္တလေးမြို့ဝင်ပေါက်ကဲ့သို့ မြို့ရိုးကိုဖောက်၍ အကာအကွယ် အတွက် ရှေ့တွင် မီးတားတန်တိုင်းကို ဆောက်လုပ် ထားသည့်ပုံမျိုး မဟုတ်ပေ။ တဖက်တချက်မှလာသော မြို့ရိုးတန်တိုင်းသည် ဝင်ပေါက်ဖော်မည့် နေရာတွင် အတွင်းသို့ကွေ့ဝိုက်ဝင်သွားကာ ယင်းကို ဝင်ပေါက်၏ဝဲယာတွင် ကတုတ်နှစ်ခုအဖြစ် ရဲလောင်းသွယ်သည့် နှယ်တည်ဆောက်ထားပေသည်။ တန်ထောင်ဆစ်ချိုးမဟုတ်ပဲ စက်ဝိုင်း၏အပိုင်းငယ်သဖွယ် ကွေ့ဝိုက်၍ ချိုးထားသဖြင့် ထိပ်ဝတွင် အသွန်ကျယ်ရာမှ အတွင်းသို့ တဖြည်းဖြည်း ကျဉ်းဝင်လာပြီးသော် အတန်ဝေးစွာ မျဉ်းပြိုင်သဖွယ် ဆက်၍ဆောက်လုပ်ထားပေသည်။ မျဉ်းပြိုင်ဖြစ်နေသော ကတုတ်ရဲလောင်းနှစ်ခုကြား၏ အကျယ်ကို မြို့ဝင်ပေါက်၏အကျယ်ဟု သိနိုင်ပေသည်။ ဗိဿနိုး ကုန်းအမှတ်၁၃၏ မြို့ဝင်ပေါက်အကျယ်မှာ ပေ၂၀ရှိ၏ (ခေတ်ပုံ ၄) (ပန္နက်ပုံ ၂)။ ကုန်းအမှတ်၁၅တွင် တွေ့ရသော မြို့ဝင်ပေါက်၏အကျယ်မှာ ၁၅ပေရှိသည် (ခေတ်ပုံ ၅)။

ဤကဲ့သို့သော မြို့ဝင်ပေါက်ပုံစံမျိုးကို ဟန်လင်း၌လည်းကောင်း၊ သရေခေတ္တရာ၌လည်းကောင်း တွေ့ရှိရသည်။ ဟန်လင်းတွင် တူးဖော်ပြီးဖြစ်သော တောင်ဖက်မြို့ဝင်ပေါက် (ဟန်လင်းကုန်းအမှတ် ၁၀) (ပန္နက်ပုံ ၃)၊ သရေခေတ္တရာရှိ တူးပြီး အနောက်မြောက်မြို့ဝင်ပေါက် (ရွှေတံခါးပေါက် ကုန်းအမှတ်၅) (ပန္နက်ပုံ ၄) နှင့် မတူးရသေးပဲ သဘာဝအနေအထားအတိုင်းပင် ရှိနေသေးသော အခြားသောတံခါးပေါက်အချို့တို့မှာလည်း ဤဗိဿနိုးမြို့ ဝင်ပေါက် (ကုန်း ၁၃နှင့် ၁၅) တို့နှင့် တထေဝ တည်းပင်ဖြစ်ပေသည်။

ဘာသာရေး သို့မဟုတ် ထုံးတမ်းဆိုင်ရာ အဆောက်အအုံများနှင့်စပ်လျဉ်း၍ ဗိဿနိုးတွင် တွေ့ရသော အဆောက်အအုံ ပုံစံတခုသည် ဟန်လင်းတွင်တွေ့ရသော အဆောက်အအုံ ပုံစံတခုနှင့် ထပ်တူနီးပါးမျှ တူနေသည်ကိုလည်း ထူးခြားစွာ တွေ့ရပေသည်။

ဟန်လင်းနှင့်ဗိဿနိုးတို့တွင် တူးဖော်တွေ့ရှိပြီးဖြစ်သော အဆောက်အအုံတို့အနက် တခုနှင့်တခု လွန်စွာအသွင်တူသော အဆောက်အအုံတို့မှာ ဟန်လင်းအမှတ် ၅ ကုန်း အဆောက်အအုံနှင့် ဗိဿနိုး အမှတ် ၁၂ ကုန်း အဆောက်အအုံ [၁၂] တို့ဖြစ်သည်။ ဟန်လင်းကုန်းအမှတ် ၅ အဆောက်အအုံ သည် အနားတဖက်လျှင် ၄၃ ပေခန့်ရှိသော စတုရန်းပုံ အုတ်အဆောက်အအုံဖြစ်သည်။ အရှေ့ဖက် မျက်နှာတွင် ပေ ၂၀ ခန့်ရှည်သော အုတ်ပေါင် ၂ ခုကို အလယ်ဗဟိုလောက်တွင် လှေကားသဖွယ် ဆက်ထား၏။ လှေကားထစ်များကိုကား မတွေ့ရတော့ပေ (ပန္နက်ပုံ ၅)။ ဗိဿနိုးမြို့မြောက်ဖက်စွန်ရှိ ကုန်းအမှတ် ၁၂ အဆောက်အအုံမှာလည်း အလားတူပုံမျိုးဖြစ်သည်။ အနားတဖက်လျှင် ၃၄ ပေ ရှည်သည်။ ဤစတုရန်းပုံ၏အရှေ့ဖက်၌ပင် ၁၂ ပေပတ်လည်ခန့်ရှိ၍ လှေကားထစ် ၃ ထစ်ပါသော အုတ်ခုံတခုကို ဆက်ထားသည် (ပန္နက်ပုံ ၆)။ အဆောက်အအုံ နှစ်ခုစလုံး၌ပင် အုတ်များကို အလျား လိုက်စီခြင်း၊ ထောင်လိုက်စီခြင်းဖြင့် နံရံကိုဖော်ထားသည်။ ထောင်လိုက်စီသော အုတ်တို့၏မျက်နှာစာ အပေါ်ထောင့်ကို ထောင့်မှန်မထားပဲ ချောမွတ်ညီညာစွာ ခုံး၍ထားသည်မှာလည်း တူသည်။ အဆောက် အအုံ၏ပြင်ပတန်ဆာဆင်မှုကို အလှအပဖြစ်စေရန် ဤကဲ့သို့ထိပ်ခုံးအုတ်များကို သုံးခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်ဟု ယူဆရ၏။

ဗိဿနိုးမြို့ကုန်းအမှတ် ၉၊ ၁၀ အဆောက်အအုံများနှင့် သရေခေတ္တရာမြို့ ဦးခင်ဘကုန်းနှင့် မသီးကျကုန်းခေါ် ငွေပင်တက်ကုန်းအဆောက်အအုံတို့တွင်လည်း ထိပ်ခုံးအုတ်ကို ထောင်လိုက်စီ၍ အလှအပပုံဖော်ထားသည်ကို တွေ့နိုင်ပေသည်။

ပျူဒင်္ဂါးများ

ဤမြို့ကြီး ၃ မြို့ကို ဆက်စပ်ပေးနေသည့် ထင်ရှားသော အခြားအထောက်အထားတို့မှာ ပျူဒင်္ဂါးဟုအသိများနေသော အမှတ်လက္ခဏာပါ ငွေပြားဝိုင်းများဖြစ်ကြသည်။ ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်းတွင် ဟန်လင်းနှင့်ပျူဒင်္ဂါးနှစ်မျိုးစလုံးကို မြေပေါ်မြေအောက်မှ ဖော်ထုတ်ရရှိခဲ့ကြောင်း ဗိဿနိုးစာတန်းတွင်

ဓာတ်ပုံ ၄

ဓာတ်ပုံ ၅ ဗိဿနိုးမြို့ ကုန်းအမှတ် ၁၃ မြို့ဝင်ပေါက် တပိုင်းတစ တူးပြီး ပုံ (မြောက်ဖက်မှ မြင်ကွင်း)

ဗိဿနိုးမြို့ ကုန်းအမှတ် ၁၅ မြို့ဝင်ပေါက် တူး ဖော်ပြီး ပုံ (မြောက်ဖက် မှမြင် ကွင်း)

(က) ဟန်လင်း ကုန်းမှတ် (၁၀) တောင်မြို့ရိုး တံခါးပေါက်။ (တောင်ဖက်မှ မြင်ကွင်း။)

ဓာတ်ပုံအမှတ် ၄ နှင့် ၅၊ ဗိဿနိုးကုန်းအမှတ် ၁၃၊ ၁၅၊ တို့တွင် တွေ့ရသော မြောက်မြို့ရိုးရှိ တံခါးပေါက်ပုံများ နှင့် နှိုင်းယှဉ်ပါ။

(ခ) အထက်ပါ တံခါးပေါက်၊ မြောက်ဖက်မှ မြင်ကွင်း

ဤပုံများကို ရှေးဟောင်းသုတေသနဌာနမှ ရရှိပါသည်။ နောက်ကျ၍ ရရှိသဖြင့် သီးခြား ထည့်သွင်းထားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

ပန္နက်ပုံ–၂

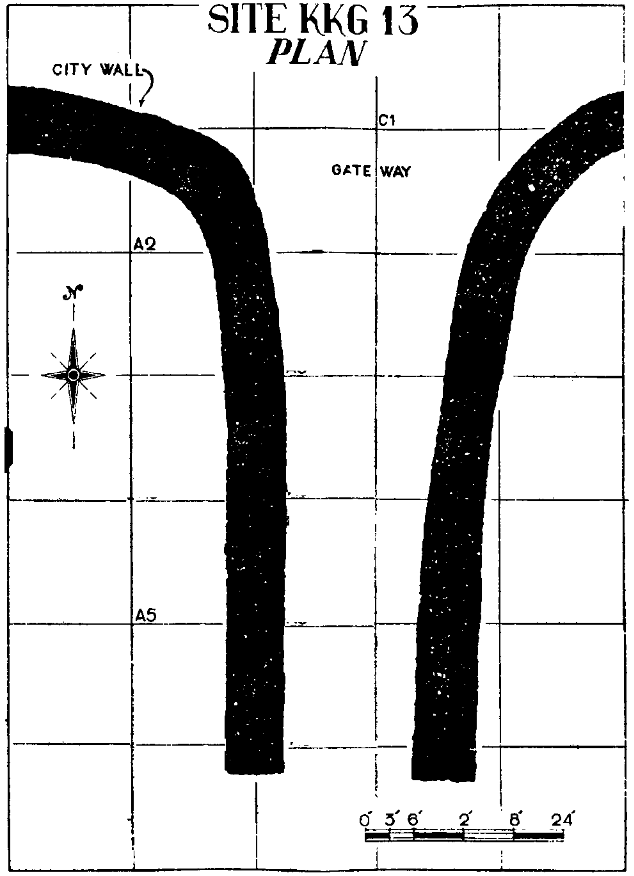

ဗိဿနိုး၊ ကုန်းအမှတ် ၁၃၊ မြောက်မြို့ရိုးအလယ် မြို့ပေါက်ပန္နက်ပုံ

ပန္နက်ပုံ ၃

ဟန်လင်း-ကုန်းအမှတ် ၁၀ တံခါးပေါက် ပန္နက်ပုံ

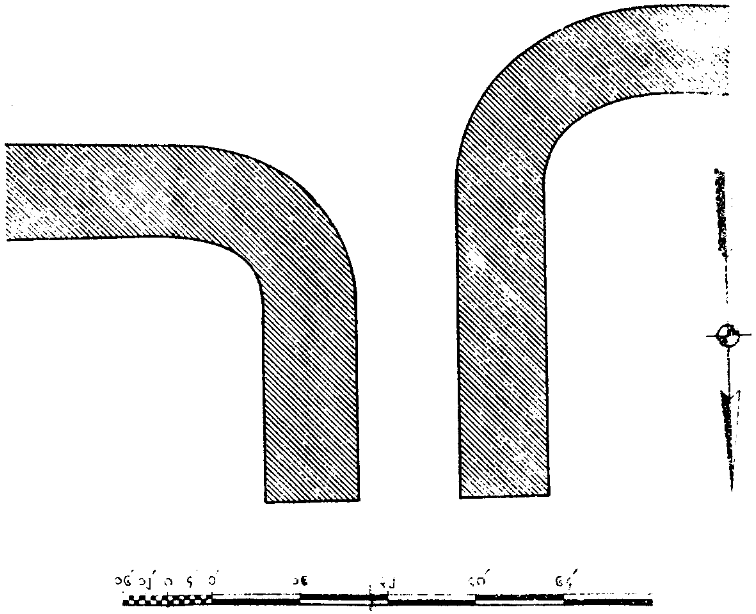

ပန္နက်ပုံ ၄

သရေခေတ္တရာ-မြောက်ဌေတံခါးပေါက်

(ကုန်းအမှတ် ၅)ပန္နက်ပုံ

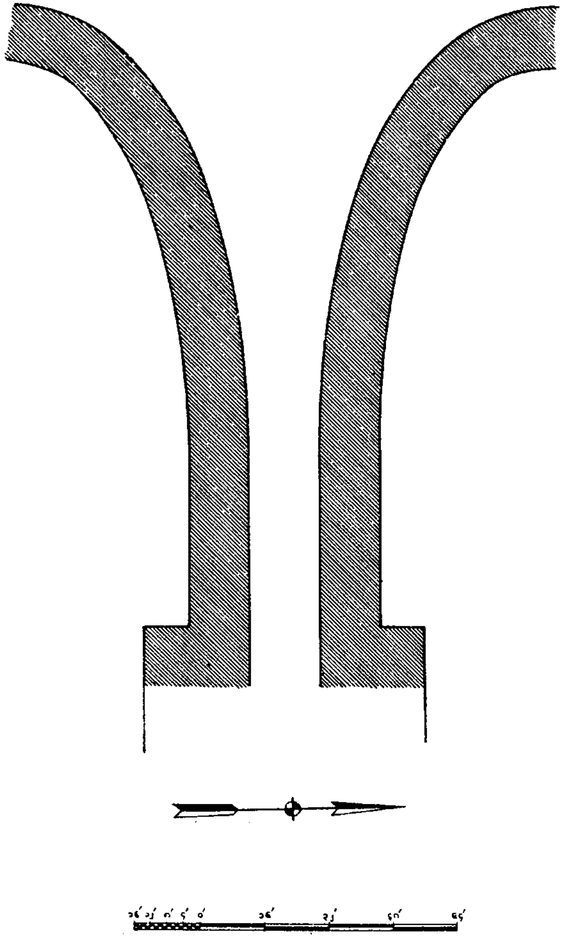

ပန္နက်ပုံ ၅

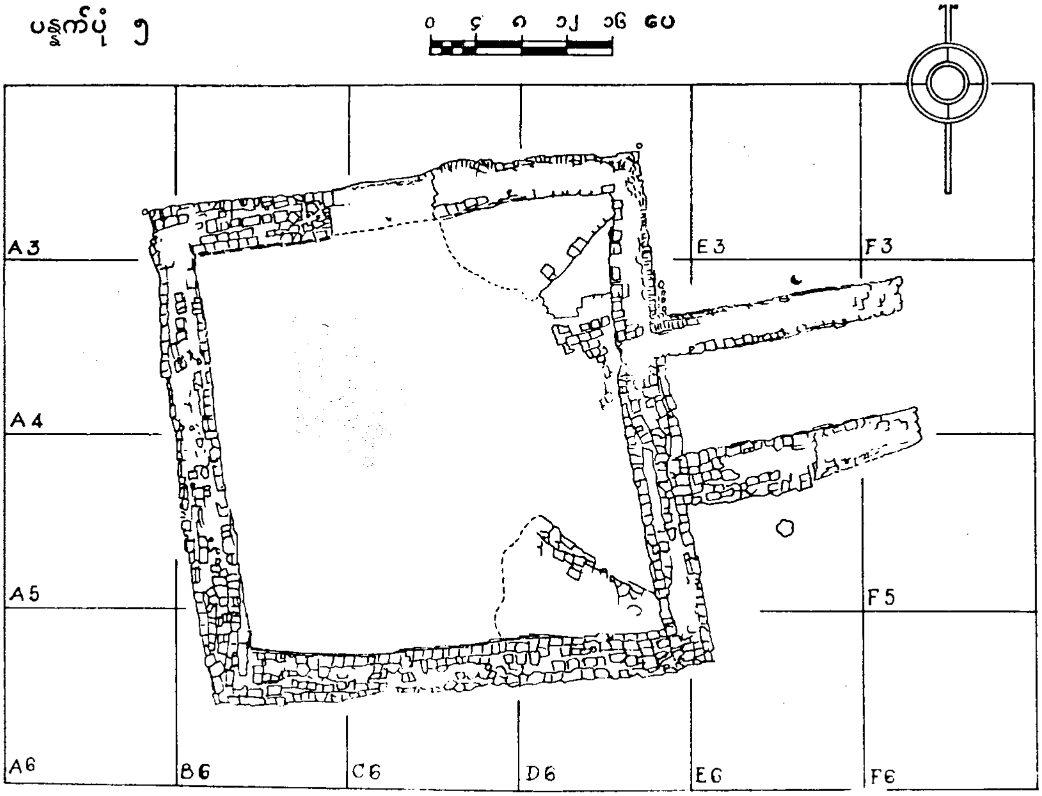

ဟန်းလင်းကုန်း အမှတ် ၅ အဆောက်အအုံ ပန္နက်ပုံ

ပန္နက်ပုံ ၆

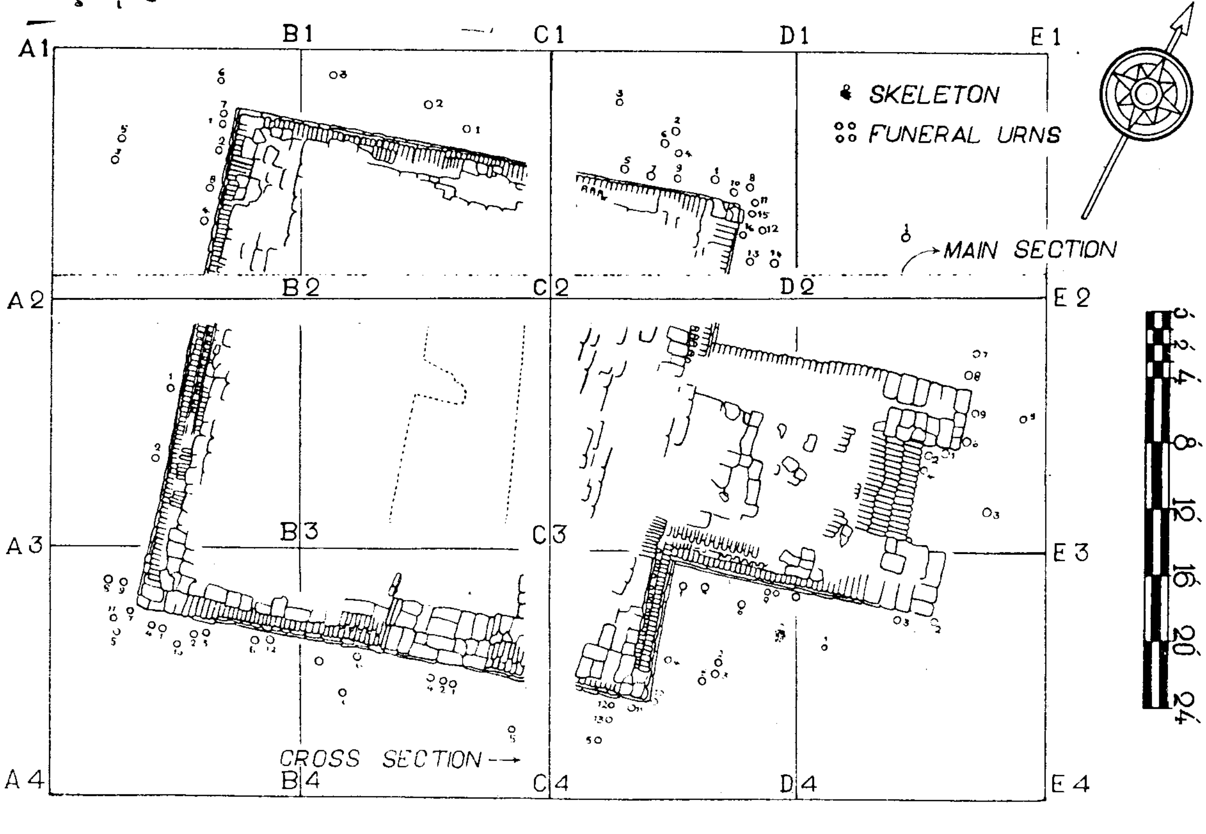

တွေ့ရ၏။ [၁၃] ဤနေရာတွင် ပျူဒင်္ဂါးတို့အကြောင်းကို ဆိုရန်မဟုတ်သော်လည်း ဆက်စပ်နေမှုကို နှိုင်းယှဉ်မှုပြုခြင်းအားဖြင့် ဖော်ထုတ်ပေးနိုင်ရေးအတွက် လိုအပ်မည့်ရှင်းလင်းဖော်ပြမှုကိုကား ပြုလုပ်ရန် လိုပါမည်။

သရေခေတ္တရာတွင် အများဆုံးတွေ့ရသော ဒင်္ဂါးပုံစံမျိုးကို သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါး၊ ဟန်လင်းတွင် အများဆုံးတွေ့ရသောဒင်္ဂါးပုံစံမျိုးကို ဟန်လင်းဒင်္ဂါးဟု သာမန်အားဖြင့် ပညတ်ထားခြင်းဖြစ်သည်ဟု ယူဆရပါသည်။ သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါး၊ ဟန်လင်းဒင်္ဂါးတို့ကို နေရာအနှံ့အပြား၌ တွေ့ရပါသည်။ သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါးအချို့ကို ဟန်လင်း၌ရှင်း၊ ဟန်လင်းဒင်္ဂါးအချို့ကို သရေခေတ္တရာ၌ရှင်း တွေ့ရသည်လည်း ရှိပါသည်။

သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါးများ

သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါး ဆိုရာတွင်လည်း ပုံစံတမျိုးတည်းရှိသည် မဟုတ်။ အမှတ်လက္ခဏာတို့ အသွင်ပြောင်းလဲလာရာမှ ပေါ်ပေါက်ခဲ့သော ကွဲလွဲချက်များ၊ အသေးစိတ်ဖြစ်သော အမှတ်လက္ခဏာတို့၏ တည်နေရာမတူမှုနှင့် မသိသာမထင်ရှားသော ကွဲလွဲမှုများ ရှိပေသည်။ ထင်ရှားသောအမှတ်လက္ခဏာများ ကွဲပြားသော သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါး ၃ မျိုးကို တွေ့ဖူးပါသည်။ အမှတ်လက္ခဏာကွဲပြားရာတွင် ဒင်္ဂါး၏ မျက်နှာဘက် တည်းတွင်သာ ထူးခြားသောကွဲပြားမှုရှိ၏။ အခြားတဖက်၌မူ အနည်းငယ်မျှသော အသေးစိတ်ကွဲလွဲချက်များမှ တပါး တပုံစံတည်းရှိသည်ဟု ဆိုနိုင်ပေသည်။ ဤကွဲပြားမှုမရှိလှသောဖက်ကို ကြောဖက်ဟုခေါ်ကြပါစို့။ အခြားတဖက်ကို မျက်နှာဖက်ဟု ခေါ်ကြပါစို့။ မျက်နှာဖက်တွင် ကွဲပြားမှု အတန်များသည်။ ထင်လည်းထင်ရှားသည်။မျက်နှာဖက်တွင် ကွဲပြားမှုရှိသလောက် မထင်ရှားသော်လည်း ကြောဖက်၌လည်းကွဲပြားမှု အနည်းငယ်ရှိသည်။ ဤသို့ အမျိုးအစား ကွဲပြားမှုကိုလိုက်၍ သရေခေတ္တရာ ပျူဒင်္ဂါတို့ကို ၃ မျိုး ၃ စားခွဲခြားနိုင်သည်။

ပထမအမျိုးအစားတွင် မျက်နှာဖက်၌ **သိရိဝစ္ဆလက္ခဏာ**[၁၄]ဟု ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်း စာတန်းတွင် ခေါ်ထားသော **ဝစ္စမာန**[၁၅] ပုံသည် အတွင်းဖက်၌ ခရုသင်းကိုထောင်၍ ထည့်ထားသည်ပုံ ဖြစ်သည်။[၁၆] ကြောဖက်၌မူ အတော်ပွန်း၍ မထင်မရှားဖြစ်နေသော **ဗဒ္ဓပိဋ္ဌပုံ**[၁၇] ပါသည်။ ပို၍ထင်ရှားသော ပုံတို့ကို အခြားအမျိုးအစားတို့တွင် တွေ့ရသည်။

ဒုတိယအမျိုးတွင် မျက်နှာဖက်၌ သိရိဝစ္ဆ (ဝစ္စမာန) လက္ခဏာအတွင်း ဘေးတဖက်တချက်တွင် ထောက်လိုက်အစက် ၄ စက်စီပါ၍ အောက်ခြေတန်းပေါ်တွင် တည်နေသောလှံသွား (သတ္တိ) ပုံပါလာသည်။အထက်ယာဖက်တွင် နေ၊ ဝဲဖက်တွင် လ၊ အပြင်ယာဖက်တွင် ခရုသင်း၊ ဝဲဖက်တွင် ချွန်းတောင်း (သို့မဟုတ်ဝရဇိန်) နှင့် အောက်ခြေတွင် လှိုင်းထနေသော အစင်းအကြောင်းတခု ပါသည်။[၁၈] ကြောဖက်၌ စက်ဝိုင်း ၂ ထပ်အကြား ပုတီးစေ့ များပါသော အနားသတ်အတွင်းရှိ ဗဒ္ဓပိဋ္ဌပုံ ပါသည်။ ဗဒ္ဓပိဋ္ဌ (ဆက်စပ်ထားသော အင်းပျဉ်သို့မဟုတ် ပလ္လင်) ပုံမှာ ဤဒင်္ဂါးတွင် ဗဟို၌ ပွင့်ပပ်

၄ ခုပါသောပန်းပွင့်တွင် ၂ ထပ်ရှိသော တြိဂံပုံ ၂ ခု ထိပ်တိုက်လာဆက်သောပုံမျိုးဖြစ်သည်။ တြိဂံပုံဟု ဆိုသော်လည်း အောက်တြိဂံပုံသည် တြိဂံပုံမပီသပါ။ အနားများမဖြောင့်တန်းပဲ ကွေးနေသည်။ တြိဂံ ၂ ခုကြား ပန်းပွင့်တဖက်တချက်မှ ပါးပျဉ်းထောင်နေသော နဂါးခေါင်းပုံ (တံခွန်ပုံလည်းဆိုနိုင်၏။) ၁ ခုစီထွက်နေသည်။ ပလ္လင်၏ထိပ်တွင် အစက်အပြောက် ၅ ခု တန်းလျက်ရှိသည်။ ပလ္လင်၏အောက်ခြေတွင် တုံးငယ် ၅ ခုကို စက်ဝိုင်းအနားနှင့် ပလ္လင်အောက်ခြေနားစပ်ကြားတွင် ထည့်ထားသည်။[၁၉]

တတိယအမျိုးအစားတွင် မျက်နှာဖက် သိရိဝစ္ဆ (ဝစ္ဆမာန) အတွင်း ဒုတိယအမျိုးအစားတွင် ပါသောလုံသွားနှင့် အစက်အပြောက် ဂ ခု (ပေါင်း ၉ ခု) အစားအရွယ်တူ အစက်အပြောက် ၃ ခုတန်း ၃ ခု (ပေါင်း ၉ ခု) ပါသည်။ ဤအစက်အပြောက်တို့အောက်တွင် တုံးငယ်တခုပါသည်။ အထက်တွင် ယာဖက်၌ နေ၊ ဝဲဖက်၌ လ၊ အပြင်တွင် ယာဖက်၌ ခရုသင်း၊ ဝဲဖက်တွင် ချွန်းတောင်း (သို့မဟုတ်ဝရဇိန်) အောက်ခြေတွင် ရေလှိုင်းပုံအစင်းအကြောင်း ၂ ခု သို့မဟုတ် ၃ ခုပါသည်။ ကြောဖက်၌ ဗဒ္ဓပီဌပုံ ပါသည်။ ဒုတိယအမျိုးအစားတွင်ပါသော ဗဒ္ဓပီဌနှင့် မတူသောအချက်တို့မှာ တြိဂံတို့သည် တြိဂံပုံအတန် ပီသခြင်းဖြစ်သည်။ ဗဟိုတွင်ရှိသော ပန်းပွင့်နေရာတွင် အတွင်း၌ အစက်ပါသော စက်ဝိုင်းပုံဖြစ်နေသည်။ ပလ္လင်အထက်၌ ရှိသော အစက်အပြောက်တို့မှာ မီးတောက်ငယ်များအသွင်ရှိသည်။ ဒင်္ဂါးတချို့မှ ဆီးမီးခွက်ပုံ ပေါ်နေသည်။ ယင်းဒင်္ဂါးတွင် ပလ္လင်ပုံသည် ပိုမိုထင်ရှား၍ နဂါးခေါင်းပုံမှာလည်း ပိုမို၍ ကြီးသည်[၂၀] (ဓာတ်ပုံ ၆ ရှု။)။

ဟန်လင်းဒင်္ဂါးများ

ဟန်လင်းတွင်တွေ့ရသောဒင်္ဂါးတို့တွင် မျက်နှာဖက်၌ သိရိဝစ္ဆ (ဝစ္ဆမာန) ပုံပါ၍ ကြောဖက်တွင် တက်နေဝင်းပုံပါသည်။ အသေးစိတ်လေ့လာလျှင် သိရိဝစ္ဆ (ဝစ္ဆမာန) အတွင်း၌အစက်အပြောက် ၃ခုကို ထောင်လိုက်လည်းကောင်း၊ အတိုအရှည်မညီသော စက်ဝိုင်း၏အပိုင်းငယ် ၆ ခုကို အချိုးကျစွာ နေရာကျစွာလည်းကောင်း ထည့်ထားသည်။ အကြောင်းအစက်ပေါင်း ၉ခုရှိသည်။ ထိပ်ယာဖက်တွင် နေ၊ ဝဲဖက်တွင် လ၊ အောက်ခြေတွင် အကွာအဝေး ညီမျှစွာခြားထားသော အစက်၃စက်၊ အပြင်ဝဲဖက်တွင် သွတ္ထိကစကြာ၊ ယာဖက်တွင် ဗဒ္ဓပီဌပုံတို့ပါသည်။ ဟန်လင်းဒင်္ဂါးတို့မှာ ပုံစံတညီတည်း မဟုတ်ပေ။ အချို့တွင် သွတ္ထိကနှင့် ဗဒ္ဓပီဌတို့ နေရာလွဲနေသည်။ ဒင်္ဂါးတခုတွင် ဗဒ္ဓပီဌနေရာ၌ နေပုံပါသည်။ သွတ္ထိကသည် အစက်အပြောက် ၄ ခုပါသော ကြက်ခြေခတ်ပုံဖြစ်နေသည်လည်း ရှိသည်။ ဒင်္ဂါးအငယ်များတွင် သိရိဝစ္ဆ (ဝစ္ဆမာန) အတွင်းရှိ စက်ဝိုင်းအပိုင်းငယ်တို့မှာ မကွေးကောက်တော့ပဲ မျဉ်းဖြောင့်များ ဖြစ်နေသည်။ သိရိဝစ္ဆ (ဝစ္ဆမာန) ကား မူလပုံအတိုင်းပင်ရှိသည်[၂၁] (ဓာတ်ပုံ ၇ က ရှု။)။

ကြောဖက်တွင် စက်ဝိုင်း ၂ထပ်ကြား ပုတီးစေ့များပါသည့် အနားသတ်အတွင်း၌ မိုးကုပ်စက်ဝိုင်း အပေါ် ပြူထွက်စဖြစ်သော တက်နေဝင်းကို ရောင်ခြည်လက် (အထက်၆ အောက်၆) ၁၂လက်၊ ရောင်ခြည်လက်တို့စပ်ကြားတွင် အစက်အပြောက် (အထက်၇ အောက်၇) ၁၄ခုနှင့်တကွ ပုံဖော်ထား၏။[၂၂] အမှတ်လက္ခဏာတို့သည် ဒင်္ဂါးအရွယ်ကိုလိုက်၍ အနည်းငယ် အပြောင်းအလဲ ရှိကြသည် (ဓာတ်ပုံ ၇ ခ ရှု။)။

ဗိဿနိုးဒင်္ဂါးတို့၏ အမှတ်လက္ခဏာတို့ကား အသို့ရှိသနည်း။ ကုန်းအမှတ်၃တွင် ဒင်္ဂါး၃ပြား၊ ၁၅တွင်၁ပြား၊ ပေါင်း ၄ပြားတွေ့ခဲ့ရာ ကုန်းအမှတ်၃မှ ၂ပြား[၂၃]နှင့် အမှတ်၁၅မှ ၁ပြား[၂၄]တို့ကိုသာ ပုံထုတ်၍ပြခဲ့သည် (ဓာတ်ပုံ ၈ က ခ ရှု)။

ဗိဿနိုးဒင်္ဂါးများ

ဓာတ်ပုံ ၈ တွင်ပါသော ဝဲစွန်ဒင်္ဂါးပုံကို ဗိဿနိုးအမျိုးအစား (၁)၊ အလယ်ဒင်္ဂါးပုံကို ဗိဿနိုးအမျိုးအစား (၂)၊ ယာစွန်ဒင်္ဂါးပုံကိုဗိဿနိုးအမျိုးအစား (၃) ဟု ဤစာတန်းအတွက် သတ်မှတ်ကြပါစို့။

ဗိဿနိုးအမှတ်၁၅ကုန်းတွင် တွေ့ရသော ဤဗိဿနိုးအမျိုးအစား (၁) ဒင်္ဂါး၏မျက်နှာဖက်တွင် သိရိဝစ္ဆ (ဝစ္ဆမာန) အမှတ်လက္ခဏာအတွင်း အစက်အပြောက်၃ခုနှင့် စက်ဝိုင်း၏ အပိုင်းငယ်၃ခု (ပေါင်း ၆) ကို အချိုးကျစွာ နေရာချထား၍ အောက်ခြေတွင်အတွင်းသို့ ဟိုက်နေသော စက်ဝိုင်းအပိုင်းတခု တွေ့ရသည်။ လှိုင်းပုံမျိုးကား မဟုတ်ပေ။ ထိပ်တွင် နေနှင့်လ ပါဟန်တူ၏။ အသေအချာကား မဆိုနိုင်ပါ။ ယာဖက်တွင် သွတ္ထိကစကြာပုံ၊ ဝဲဖက်တွင် ခရုသင်းပုံတို့ကို ရေးရေးတွေ့နိုင်ပေသည်။

ကြောဖက်တွင် စက်ဝိုင်း၂ခုကြား ပုတီးစေ့ပါသည့် အနားသတ်အတွင်း မိုးကုပ်စက်ဝိုင်းပေါ်တွင် ပြူထွက်စဖြစ်သော နေကို ရောင်ခြည်လက် (အထက်၅ အောက်၅) ၁၀လက်၊ ရောင်ခြည်လက်တို့၏ စပ်ကြားတွင် အစက်အပြောက် (အထက်၆ အောက်၆) ၁၂ခုတို့နှင့်တကွ ပုံဖော်ထားသည်။

ဗိဿနိုးဒင်္ဂါးနှင့် ဟန်လင်းဒင်္ဂါး နှိုင်းယှဉ်ချက်

ယင်းဒင်္ဂါး၏ မျက်နှာဖက်နှင့် ကြောဖက်တို့ကို အထက်တွင်ဆိုခဲ့သော ဟန်လင်းဒင်္ဂါးနှင့် နှိုင်းယှဉ်ကြည့်လျှင် (ဓာတ်ပုံ ၉ က ရှု) မျက်နှာဖက်၌ ဗိဿနိုးအမျိုးအစား (၁) တွင် သိရိဝစ္ဆ (ဝစ္ဆမာန) အတွင်း၌ အစက်ကြောင်း ၆ ခုပါ၍ ဟန်လင်းဒင်္ဂါးတွင် ၉ ခုပါခြင်း၊ ဗိဿနိုးဒင်္ဂါးတွင် ယာဖက်၌ သွတ္ထိကစကြာ၊ ဝဲဖက်၌ ခရုသင်းပါ၍ ဟန်လင်းဒင်္ဂါးတွင် ယာဖက်၌ ဗဒ္ဓပီဌ၊ ဝဲဖက်၌ သွတ္ထိက ပါခြင်း၊ ဗိဿနိုးဒင်္ဂါးတွင် အောက်ခြေ၌ အစင်းကြောင်းတခု ပါ၍၊ ဟန်လင်းဒင်္ဂါးတွင် အစက်အပြောက် ၃ ခုပါခြင်းတို့၌မတူပဲ ကွဲပြားနေသည်ကို တွေ့ရမည်။

ဗိဿနိုးအမှတ်၃ကုန်းက ဒင်္ဂါး (၁) ဖြစ်သည့် ဗိဿနိုး အမျိုးအစား (၂) ကို လေ့လာကြလျှင် ဤသို့တွေ့ရ၏။

မျက်နှာဖက်၌ သိရိဝစ္ဆ (ဝစ္ဆမာန) ၏ အတွင်း၌ အစက်အပြောက် ၉ခု (၃ခုစီ ၃တန်း) ပါ၍ ယာဖက်တွင် ချွန်းတောင်း (သို့မဟုတ် ဝရဇိန်)၊ ဝဲဖက်တွင် ခရုသင်း၊ ထိပ်တွင် ယာဖက်၌ နေ၊ ဝဲဖက်၌ လ၊ အောက်ခြေတွင် ရေလှိုင်းအစင်း အကြောင်း ၂ ခုပါသည်။ ကြောဖက်တွင် စက်ဝိုင်း ၂ခု

အကြား ပုတီးစေ့ပါသော အနားသတ်အတွင်းတွင် ဗဟို၌ အစက် အပြောက် ပါသော စက်ဝိုင်းနှင့် တဖက်တချက် တံခွန်တခုစီရှိ၍ အနားဖြောင့်သော ဗဒ္ဓပဒ္မပလ္လင်နှင့် ပလ္လင်ထိပ်တွင် အစက်အပြောက် ၅ ခုပါသည်။

ဗိဿနိုးဒင်္ဂါးနှင့် သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါး နှိုင်းယှဉ်ချက်

ယင်းဒင်္ဂါးကို အထက်တွင်ဆိုခဲ့သော သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါး တတိယအမျိုးအစားနှင့် နှိုင်းယှဉ်ကြည့်သောအခါ (ဓာတ်ပုံ ၉ ခ ရှု။) သရေခေတ္တရာ ဒင်္ဂါး၌ မျက်နှာဖက်သိရိဝစ္ဆ (ဝစုမာန) အတွင်း အစက်၉စက် အောက်တွင် တုံးယယ်တခုပါခြင်း၊ ဗိဿနိုးဒင်္ဂါးတွင် မပါမရှိခြင်း၊ သရေခေတ္တရာ ဒင်္ဂါးတွင် သိရိဝစ္ဆ (ဝစုမာန) ၏ယာဖက်၌ ခရုသင်း၊ ဝဲဖက်၌ ချွန်းတောင်း (သို့မဟုတ် ဝရဇိန်)၊ ဗိဿနိုးဒင်္ဂါးတွင် ယာဖက်၌ချွန်းတောင်း၊ဝဲဖက်၌ခရုသင်းပါနေခြင်း၊ကြောဖက်၌ ပလ္လင်အဆက်ရှိ အစက်အပြောက်၅ခုမှာ သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါးတွင် ဆီမီးခွက်ထွန်းထားပုံ သို့မဟုတ် မီးတောက်ပုံရှိနေခြင်းတို့တွင် ကွာခြားနေသည်။

ဗိဿနိုးအမှတ်၃ကုန်းက ဒင်္ဂါး (၂) ဖြစ်သည့် ဗိဿနိုးအမျိုးအစား (၃) ကို လေ့လာကြည့်သောအခါမျက်နှာဖက်ရှိ သိရိဝစ္ဆ (ဝစုမာန) လက္ခဏာသည် ပုံမပီပဲ မျဉ်းကြောင်းများ ဆက်ထားသည့် အချိုးမကျသောပုံမျိုးဖြစ်သည်။ သို့သော် ဟန်လင်းဒင်္ဂါးယယ်တို့၏ မျက်နှာဖက်တွင် တွေ့ရသော အသွင်မျိုးကိုကား ဆောင်နေပေသည်။ ယာဖက်တွင် ဗဒ္ဓပဒ္မပုံဟု ယူဆနိုင်သောပုံမျိုးရှိ၏။ ဝဲဖက်ပုံမှာ မထင်ရှားတော့ပေ။ ကြောဖက်ပုံမှာလည်း သပ်သပ်ရပ်ရပ်မရှိပါ။ မူလက ပုတီးစေ့များပါသော ၂ထပ်စက်ဝိုင်းအတွင်းရှိ တက်နေဝန်းပုံကို ပြဟန်တူသည်။ နေတွင် အထက်ပိုင်း၌ ရောင်ခြည်လက်ဂခု၊ အောက်ပိုင်းတွင် ၇ခု ပေါင်း၁၅ခုနှင့် အစက်အပြောက် ၁၆ခုပါသည်။ ထူးခြားသောပုံဟု ဆိုရပါမည်။ ဤပုံနှင့်နှိုင်းယှဉ်ရန် သရေခေတ္တရာ သို့မဟုတ် ဟန်လင်းဒင်္ဂါးများ မတွေ့သေးဟု ဆိုရပါမည်။ သို့သော် ဟန်လင်းဒင်္ဂါးယယ်တခုတွင် ဝစုမာနသည် မူလပုံရှိ၍ ဖြောင့်တန်းသောအတွင်းအကြောင်းများပါသည်ကို တွေ့ရသည် (ဓာတ်ပုံ ၉ ဂ ရှု။)။

ထူးခြားသောအချက်တခုမှာ ဗိဿနိုးနှင့် သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါးတို့တွင် ခရုသင်းနှင့်ချွန်းတောင်း သို့မဟုတ် ဝရဇိန်အမှတ်လက္ခဏာတို့ပါ၍ ဟန်လင်းဒင်္ဂါးတို့ဘွင် ယင်းအမှတ်လက္ခဏာများ မပါရှိခြင်းပင် ဖြစ်သည်။

ဒင်္ဂါးမှ ရရှိသောသမိုင်း

ဤဒင်္ဂါးနှိုင်းယှဉ်တွေ့ရှိချက်များကို အခြေပြု၍ အောက်ပါအတိုင်း ယေဘုယျအားဖြင့် ယူဆနိုင်သည်။

(၁) ပျူမြို့များဖြစ်သော ဗိဿနိုး၊ ဟန်လင်း၊ သရေခေတ္တရာတို့တွင် တွေ့ရသောဒင်္ဂါးတို့၌ ပါရှိသည့် ဝစုမာနပုံစသည့်လက္ခဏာတို့သည် ၄ရာစုနှစ်များအလယ်လောက်မှ ၆ရာစု

ဓာတ်ပုံ ၆

သရေခေတ္တရာ ပျူဒင်္ဂါး ၃ မျိုး ၃ စား။

မျက်နှာ (က)

(ခ)

မျက်နှာ

ကျော

(ဂ)

မျက်နှာ

ကျော

(က) မျက်နှာဖက်

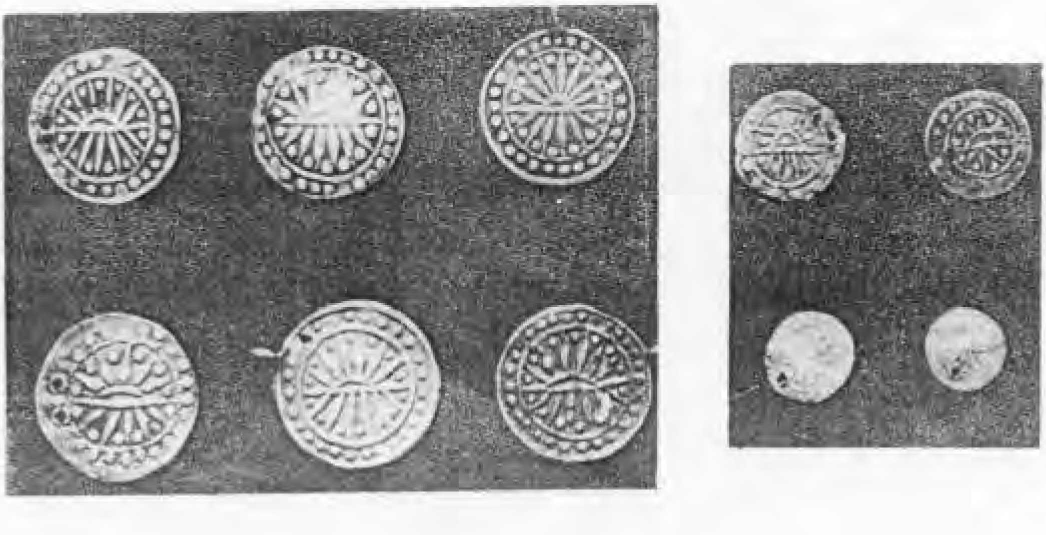

(ခ) ကျောဖက်

၁ ၂ ၃

(က) ဗိဿနိုး ဒင်္ဂါးများ မျက်နှာဖက်

၁ ၂ ၃

(ခ) ဗိဿနိုး ဒင်္ဂါး များ ကြောဖက်

ဓာတ်ပုံ ၉

ဗိဿနိုး ၁။

မျက်နှာ ကြော

ဟန်လင်း

(က)

မျက်နှာ ကြော

မျက်နှာ ဗိဿနိုး ၂။ ကြော

မျက်နှာ ဗိဿနိုး ၃။ ကြော

မျက်နှာ သရေခေတ္တရာ ၃။ ကြော

(ခ)

မျက်နှာ ဟန်လင်း ကြော

(ဂ)

ဗိဿနိုး ဒင်္ဂါးများ နှင့် ဟန်လင်း၊ သရေခေတ္တရာ ဒင်္ဂါး များ ကို နှိုင်း ယှဉ် ပြ ချက်

နှစ်များနောက်ပိုင်းအထိ စိုးစံခဲ့သည်ဟုဟူဆရသော ဝေသာလီပြည် စန္ဒြမင်းဆက် လက်ထက်အတွင်းက ပေါ်ပေါက်ခဲ့သော ဒင်္ဂါးတို့၌ပါသည့် အမှတ်လက္ခဏာတို့နှင့် အခြေခံတွင် အသွင်တူသည်၊ ဆက်စပ်နေသည်။[၂၀]

(၂) ဒင်္ဂါးတို့တွင်ပါသော အမှတ်လက္ခဏာတို့သည် ယေဘုယျအားဖြင့်တူကြသဖြင့် ထိုမြို့ကြီး၃မြို့တို့သည် ဆက်စပ်မှုရှိခဲ့သည်။

(၃) သို့သော် အသေးစိတ်တွင်မူမတူပဲ ကွဲပြားကြသဖြင့် ဒင်္ဂါးသွန်းလုပ်မှုအတတ်ပညာတွင် တမြို့ကတမြို့ကို လွှမ်းမိုးမှုရှိခဲ့သော်လည်း ထိုမြို့တို့သည် သီးခြားလွတ်လပ်စွာတည်ရှိခဲ့ကြသည်။

(၄) ဟန်လင်း၊ သရေခေတ္တရာဒင်္ဂါးတို့ပါ အမှတ်လက္ခဏာတို့နှင့်စာလျှင် ဗိဿနိုးဒင်္ဂါးများပါ အမှတ်လက္ခဏာတို့မှာ ပုံရိုးများဖြစ်သဖြင့်ရှေးဦးသုံးခဲ့သော လက္ခဏာများဟုဆိုရန်ရှိ၏။ ယင်းတို့ကို အခြေပြု၍ ဟန်လင်းနှင့် သရေခေတ္တရာတို့တွင် ဒင်္ဂါးတို့ကို တိုးတက်ဆန်းကြယ်စွာ ပုံဖော်ခဲ့ကြခြင်းဖြစ်သည်ဟု ယူဆရန်ရှိပေသည်။

(၅) ဤအချက်ကလည်း ဗိဿနိုးမြို့သည် သရေခေတ္တရာနှင့် ဟန်လင်းတို့ထက် ရှေးကျကြောင်းကို ထောက်ခံနေပေသည်။

သို့ရာတွင် ဗိဿနိုး၌တွေ့ရသော ဒင်္ဂါးတို့၏အရေအတွက်သည် နည်းပါးလှ၏။ အမျိုးအစားတခုအတွက် နှိုင်းယှဉ်လေ့လာရန် အမျိုးတူဒင်္ဂါးများ မရှိသေးခြင်းကြောင့် အထက်ပါနှိုင်းယှဉ်ချက်များနှင့် ကောက်နုတ်ချက်များကို ပြည့်စုံပြီဟု မဆိုသာပါ။ လုံလောက်ပြီ၊ ခိုင်လုံပြီ၊ ကိုးစားနိုင်ပြီဟုလည်း မယူဆနိုင်သေးပါ။ ထင်မြင်ယူဆချက်များသာဖြစ်၍ အသစ်တွေ့ရဦးမည့် အထောက်အထားများအရ ပြင်ဆင်သွားရဖွယ်ရှိပေသည်။

ယဉ်ကျေးမှုတူညီချက်များ

လူသုံးအခြားပစ္စည်းများတွင်လည်းကောင်း၊ အိုးခွက်ပစ္စည်းများ၏ပုံသဏ္ဌာန်နှင့် တန်ဆာဆင်မှုအမှတ်လက္ခဏာများတွင်လည်းကောင်း၊ လည်ဆွဲပုတီးလုံးမှစ၍ ကိုယ်ဝတ်တန်ဆာတို့တွင်လည်းကောင်း တွေ့ရချက်တို့ကလည်း ဤမြို့ကြီး ၃ မြို့သည် တမြို့နှင့်တမြို့ အခြေခံအားဖြင့် ဆက်စပ်မှုရှိနေကြောင်း ထင်ရှားပေသည်။ ထိုမြို့ကြီး ၃ မြို့စလုံးသည် သမိုင်းခေတ်တွင်းသို့ ကောင်းစွာရောက်နေပြီဖြစ်ကြောင်းကိုလည်း အဆိုပါတွေ့ရှိချက်များအရ သိရပေသည်။

သေသူကိုဖုတ်ကြည်းသင်္ဂြိုဟ်ပြီးနောက် အရိုးနှင့်ပြာတို့ကို အိုးများတွင်ထည့်ကာ ဘာသာရေးသို့မဟုတ် ထုံတမ်းစဉ်လာဆိုင်ရာ အဆောက်အအုံတို့တွင် ထားရှိခြင်း၊ သီးခြားသင်္ချိုင်းဂူများတွင် စနစ်တကျ မြှုပ်နှံထားရှိခြင်း တည်းဟူသောဓလေ့တွင်လည်း ဤမြို့ကြီးသုံးမြို့၌နေခဲ့ကြသောလူတို့သည်

တူကြ၏။ အထူးသဖြင့် ဗိသနိုးနှင့်ဟန်လင်းတို့သည် ပို၍တူကြသည်။ သရေခေတ္တရာ ဂွေးပင်တက်ကုန်း (မသီးကျကုန်း) ကို တူးရာတွင် စေတီဟုယူဆရသော အဆောက်အအုံအနီး၌ကပ်လျက် အရိုးအိုးများကို တွေ့ရသကဲ့သို့ ဗိသနိုးနှင့်ဟန်လင်းကို တူးဖော်ရာတွင်လည်း အလားတူတွေ့ရ၏။[၂၆]

ဟန်လင်းနှင့်ပို၍နီးစပ်ခြင်း

အထက်တွင်ဆိုခဲ့ပြီးဖြစ်သော အသွင်တူမှုတို့ကိုအသေးစိတ်ဆန်းစစ်လိုက်သောအခါ အဆောက်အအုံပညာ၊ ဒင်္ဂါးသွန်းလုပ်မှု၊ အိုးခွက်လုပ်ငန်းတို့က ဗိသနိုးသည် သရေခေတ္တရာနှင့် နီးစပ်သည်ထက် ဟန်လင်းနှင့် ပို၍နီးစပ်နေသည်ကို ပြနေသည်။ ဤတွေ့ရှိချက်ကို နောက်ထပ်တူးဖော်တွေ့ရှိချက်တို့က မဆန့်ကျင်သော် သို့မဟုတ် ယခုတွေ့ထားရသမျှကို အခြေပြုရသော် ဗိသနိုးနှင့်ဟန်လင်းသည် ခေတ်ပြိုင်ဖြစ်ဟန်ရှိသည်။ သို့တည်းမဟုတ် အကြောင်းအမျိုးမျိုးကြောင့် ဗိသနိုး ပျက်ခဲ့ရသောအခါ ဗိသနိုးမြို့ကပျူတို့သည် ဧရာဝတီကိုဆန်တက်၍ ဟန်လင်းသို့ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ခဲ့ကြသည်လည်း ဖြစ်ဟန်ရှိသည်။ ဤတွေးတောယူဆချက်အရဆိုလျှင် ဗိသနိုး၏ရန်သူသည် တောင်ဖက်မှလာခဲ့သည်ဟု ဆိုရပေမည်။ တောင်ဖက်ပျူမြို့ဖြစ်သော သရေခေတ္တရာမြို့သည် ဟန်လင်းထက် ပို၍နီးသည်။ ခရီးထက်ဝက်မျှသာရှိသည်။ ဧရာဝတီကိုစုန်၍သွားရမည်ဖြစ်၍ သွားရောက်ရန်လည်း ပိုမိုလွယ်ကူသည်။ သို့ဖြစ်ပါလျက် တောင်ဖက်သို့မသွားပဲ မြောက်ဖက်သို့သွားရခြင်းမှာ တောင်ဖက်ရှိရန်သူအင်အားကို မထိုးဖောက်ဝံ့သောကြောင့် တနည်းဆိုသော် ထိုအင်အားမှ လွတ်ကင်းလိုသောကြောင့် ဖြစ်နိုင်ဖွယ်ရာရှိပေသည်။

ဒုတိယ အသုတ်ဝင်လာသော ပျူများ

ရှေးဟောင်းသုတေသန ကောက်နုတ်ချက်အရ သရေခေတ္တရာက လာတိုက်၍ (ဤအချက်သည် ရာဇဝင်သမိုင်းတွင် လာရှိသည်နှင့်လည်း ကိုက်ညီသည်။) အေ၊ဒီ ၅၀၀ လောက်တွင် ဗိသနိုးပျက်ရသည် ဆိုသော အချက်နှင့် အထက်တွင်ယူဆထားသည့် ဗိသနိုးပျက်ပြီးနောက် ဟန်လင်းသို့ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ခဲ့ကြဟန်ရှိသည်ဟူသော အချက်တို့သည် ဆက်စပ်၍ ရနိုင်သော အချက်များဖြစ်၏။ ဤအတိုင်းဆိုလျှင် (၁) သရေခေတ္တရာကို တည်ထောင်ခဲ့သော ပျူတို့သည် မြန်မာနိုင်ငံတွင်းသို့ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်ခဲ့ကြသော ပျူတို့အနက် ဒုတိယအသုတ် ဝင်ရောက်လာကြသူများဖြစ်သည်။ (၂) ဝင်လာရာတွင် ဗိသနိုးကို ရှောင်ကွင်း၍ မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ စစ်တောင်းမြစ်ဝှမ်းအောက်ပိုင်းလောက် (တောင်ငူဒေသလောက်) မှ ဝင်ရောက်ခဲ့ကြသူများဖြစ်သည်။ (၃) မြန်မာနိုင်ငံတောင်ပိုင်းတွင် အိန္ဒိယယဉ်ကျေးမှုနှင့် တွေ့ထိကာတိုးတက်လာကြသူများ၊တိုင်းကြီးပြည်ကြီးတည်ထောင်လာခဲ့ကြသူများ၊အင်အားကြီးမားလာကြသူများဖြစ်သည်ဟူသော ယူဆချက်တို့သည်လည်း သဘာဝကျဖွယ်ရာရှိပေသည်။

မြန်မာနိုင်ငံမြောက်ပိုင်းသို့ ရွှေ့ပြောင်းခဲ့သော ပျူတို့မှာ မြောက်ဖက်တွင် တကောင်းဒေသလောက်ကို အခြေပြုခဲ့သော သက်တို့နှင့် ဆက်ဆံရမည်သာ ဖြစ်ပေသည်။ အကြောင်းမှာ အေ၊ဒီ ၅ရာစုလောက်တွင် သက်အစုဝင်များသည် ချင်းတွင်းနှင့် ဧရာဝတီမြစ် နှစ်သွယ်စပ်ကြား၏ မြောက်ပိုင်းတွင်

ရောက်ရှိ နေရာယူပြီး ဖြစ်နိုင်သောကြောင့်တည်း။ ဤဒေသတွင် ဟန်လင်းကဲ့သို့သော ပျူနိုင်ငံကို တည်ထောင်နိုင်ရေးသည် သက်လူမျိုးတို့အခြေမခိုင်မီ ဗိဿနိုးအင်အားကောင်းစဉ် ကာလကဆိုလျှင် ပို၍ ဖြစ်နိုင်ဖွယ်ရာရှိသဖြင့် ဟန်လင်းတည်ထောင်သည့် အချိန်ကို ဗိဿနိုးမပျက်မီကာလကဟု ခန့်မှန်းခြင်းက ပို၍ ယုတ္တိတန်ပေမည်။ တနည်းဆိုသော် ဗိဿနိုးခေတ်က မြောက်ဖက်မှ ဝင်လာကြသည့် သက်-ကဒူး တို့၏ ဘေးမှ နိုင်ငံကိုကာကွယ်နိုင်ရန် ဟန်လင်းတွင် လွတ်လပ်သော ပျူမြို့တမြို့ကို တည်ထောင်ခဲ့ပြီး ဖြစ်တန်ရာ၏။ ဗိဿနိုးပျက်ပြီးနောက်မှဗိဿနိုးသားတို့ ထိုမြို့သို့ ရွှေ့ပြောင်းလာခဲ့ခြင်း ဖြစ်နိုင်ပေသည်။ ဟန်လင်းမြို့၏ အရွယ်အစားကို ဗိဿနိုး၊ သရေခေတ္တရာ မြို့ကြီးများ၏ အရွယ်အစားနှင့် နှိုင်းယှဉ် ကြည့်လျှင် ဟန်လင်းမှာ မြို့ငယ်တခုသာ ဖြစ်နိုင်သည်ဟူသော အချက်ကိုလည်း ထည့်သွင်းစဉ်းစားရန် လိုပေသည်။ (ပန္နက်ပုံ ၁ ရှု။)

× × × × ×

အိန္ဒိယယဉ်ကျေးမှုနှင့်ဗိဿနိုး

ရှေးဟောင်းသုတေသနအထောက်အထားများကို အခြေပြုသော ဆွေးနွေးကြံဆချက်များအရ မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်းတွင် ရှေးအကျဆုံးယဉ်ကျေးမှု ထွန်းကားခဲ့သည့် နိုင်ငံသားများအဖြစ် ဗိဿနိုးခေတ် ပျူတို့ကို သမိုင်းခေတ်ဦးတွင် နေရာချထားခဲ့ပေသည်။ မြန်မာနိုင်ငံနှင့် အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်းနိုင်ငံတို့ အတွက် ခရစ်နှစ်အစလောက်ကဖြစ်သော ဤသမိုင်းခေတ်ဦးကာလတွင် နေရာချထားချက်ကို ဗိဿနိုး တွင်တွေ့ရသော အိန္ဒိယယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ ရှေးဟောင်းအထောက်အထားအချို့ကလည်း ထောက်ခံနေ ပြန်လေသည်။

ဗိဿနိုးအမှတ် ၃ ကုန်းအဆောက်အအုံသည် အိန္ဒိယနိုင်ငံ နာဂါရ်ဇုနကောဏ္ဍရှိ စေတီပုံနှင့် တထေဝတည်း တူကြောင်း[၂၄] အိန္ဒိယတောင်ပိုင်း အန္ဓရဒေသယဉ်ကျေးမှု လွှမ်းမိုးခြင်းကို ဗိဿနိုး ဘာသာရေး အဆောက်အအုံတို့တွင် တွေ့ရကြောင်း၊ ကုန်းအမှတ် ၂ အဆောက်အအုံ ပန္နက်ပုံကို နာဂါရ်ဇုနကောဏ္ဍကျောင်းများ၏ ပန္နက်ပုံတို့နှင့် နှိုင်းယှဉ်နိုင်ကြောင်း၊ ကုန်းအမှတ် ၄၊ ၉၊ ၁၁၊ ၁၂၊ ၂၁၊ ၂၄ တို့တွင် တွေ့ရသော အဆောက်အအုံတို့နှင့် နာဂါရ်ဇုနကောဏ္ဍဗုဒ္ဓဘာသာ အဆောက်အအုံ တို့သည် အလွန်နီးစပ်စွာတူညီ နေကြောင်း၊ ဗိဿနိုးတည်ဆောက်မှု လုပ်ငန်းတွင် နာဂါရ်ဇုနကောဏ္ဍ ဗုဒ္ဓဝါဒီဗိသုကာတို့၏ လွှမ်းမိုးမှု မချုပါနေကြောင်း၊ လူသေမြှုပ်သည့် ဓလေ့နှင့် ဆက်စပ်ခြင်းမရှိပါက ဗိဿနိုးကုန်းအမှတ် ၁၄ ကို ဗုဒ္ဓဘာသာထူပါဟု သဘောသားနိုင်ကြောင်း၊ ယင်းထူပါ၏ ရွှေပြေးပုံတို့ကို နာဂါရ်ဇုနကောဏ္ဍတွင် တွေ့နိုင်ကြောင်း၊[၂၅] အိုးလုပ်ငန်းတွင်လည်း အိန္ဒိယနိုင်ငံတောင်ပိုင်းနှင့်ဆက်သွယ်မှု ရှိကြောင်း[၂၆] စသည်တို့ကို ရှေးဟောင်း သုတေသနတွေ့ရှိရချက်များက ဖော်ထုတ်ပြခဲ့ပြီး ဖြစ်ပေသည်။

မြတ်သောလက္ခဏာတော်များ

ဒင်္ဂါးနှင့် အိုးပြင်ပတန်ဆာဆင်မှုတို့တွင် တွေ့ရသော ခရုသင်း၊ သွဿတိက၊ ဗဒ္ဒပီဌ၊ သိရိဝစ္ဆခေါ် ဝဆုမာန၊ ချွန်းတောင်း သို့မဟုတ် ဝရဇိန်စသည့် အမှတ်လက္ခဏာတို့သည် အိန္ဒိယနိုင်ငံတွင် ထွန်းကား

သော ပြာဟ္မဏဝါဒ၊ ဗုဒ္ဓဝါဒ၊ ဇိနဝါဒတို့တွင် အထွတ်အမြတ်ထားအပ်သော ဘာသာရေးဆိုင်ရာ အမှတ်လက္ခဏာများ ဖြစ်နေပေသည်။

အုတ်နှင့်ဣဋ္ဌကာ

အဆောက်အအုံ ဆောက်လုပ်ရာတွင် အုတ်ကိုအသုံးပြုသည့် အလေ့အထသည် ဘာသာတရားတို့နှင့်အတူ အိန္ဒိယနိုင်ငံဖက်မှ အာရှတိုက်အရှေ့တောင်ပိုင်းသို့ ရောက်လာခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်ဟု ဆိုစမှတ်ပြုကြသည်။ အုတ်ဟူသော ဝေါဟာရပင်လျှင် သက္ကဋ **ဣဋ္ဌကာ**၊ ပါဠိ **ဣဋ္ဌကာ**မှ သက်သော စကားဖြစ်သည်။ အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်းရှိ ယိုးဒယား၊ ကမ္ဘောဒီးယား စသော နိုင်ငံတို့တွင်သုံးသော အုတ်၏ဝေါဟာရတို့မှာလည်း ဤသက္ကဋ **ဣဋ္ဌကာ** မှ သက်သောစကားများပင် ဖြစ်ကြောင်း သိရ၏။

အိန္ဒိယယဉ်ကျေးမှုပျံ့နှံ့ခဲ့ပုံ

အာရှ အရှေ့တောင်ပိုင်းသို့ အိန္ဒိယယဉ်ကျေးမှု ပျံ့နှံ့ရောက်ရှိခဲ့သည့် သမိုင်းဖြစ်စဉ်တွင် ဗိသာနိုးကိုလည်း လျှော်ကန်သင့်မြတ်စွာ ထည့်သွင်းနိုင်ရန်လိုအပ်ပေသည်။

သမိုင်းခေတ်ဦးကာလတွင် အာရှအရှေ့တောင်ပိုင်းသို့ မြောက်ဖက်ဆီမှ တိဗက်မြန်မာ အနွယ်ဝင်များ အလုံးအရင်းနှင့် ဖောက်ထွင်းစတင်ဝင်ရောက်လာသကဲ့သို့၊ တောင်ဖက်နှင့်အနောက်ဖက်တို့မှလည်း အိန္ဒိယတိုင်းသားတို့သည် အလုံးအရင်းနှင့်ပင် မဟုတ်သော်လည်း အနည်းငယ်စီ စွန့်စားဝင်ရောက်လာခဲ့ကြသည်။ အဘယ့်ကြောင့် အိန္ဒိယသားတို့ လာရောက်ခဲ့ကြသနည်း။

အရှေ့အနောက်ဆက်သွယ်မှုကုန်းလမ်းတခု

တရုတ်ပြည် **ရှေးဟန့်မင်းဆက်*** (ဘီ၊စီ ၂၀၆-အေ၊ဒီ ၂၅) တွင် အထင်ရှားဆုံးသော **ဝူတိကေရာဇ်**** (ဘီ၊စီ ၁၄၀-၈၇) လက်ထက်၌ မြန်မာနိုင်ငံမြောက်ပိုင်းကိုဖြတ်၍ အာရှအနောက်ပိုင်းနိုင်ငံများနှင့် တရုတ်ပြည် အနောက်တောင်ပိုင်းတို့ကို ဆက်သွယ်ထားသော ကုန်သည်လမ်းတခု ရှိခဲ့လေသည်။ သို့သော် ထိုလမ်းကိုတရုတ်တို့ မသုံးနိုင်ခဲ့သေးပေ။[၂၀] **နှောင်းဟန့်မင်းဆက်***** (အေ၊ဒီ ၂၅-၂၂၀) လက်ထက်တွင် ယူနန်နယ်အနောက်ပိုင်းကို တရုတ်တို့ သိမ်းပိုက်မိ၍ အေ၊ဒီ ၆၉ တွင် ယခုပေါင်ရှန်ဒေသ၌ **ယင်ချောင်**■ အုပ်ချုပ်ရေးနယ်ကို ဖွဲ့စည်းကာ ဤကုန်သည်လမ်းမကြီးကို ချုပ်ကိုင်ခဲ့ပေသည်။[၂၁] ဤလမ်းသည်ဥရောပတွင်ထွန်းကားခဲ့သော ရောမအင်ပါယာနှင့် တရုတ်ပြည်တွင် ထွန်းကားခဲ့သော ဟန့်အင်ပါယာတို့ကို ဆက်သွယ်ပေးသော ကုန်သွယ်လမ်းတခု ဖြစ်ပေသည်။ အေ၊ဒီ ၉၇ နှင့် အေ၊ဒီ ၁၂၁ တို့တွင် ဤလမ်းမကြီးကိုလိုက်၍ ရောမအင်ပါယာလက်အောက်ခံ **ရှန်**■■ (ယခုဆီးရီးယားဒေသ) သို့မဟုတ် **တန်**■■■ နိုင်ငံက သံအဖွဲ့တို့သည် **လော့ယောင်**● မြို့တော် ဟန့်နန်းတော်သို့ ရောက်ခဲ့ကြ၏။[၂၂]

---

* Former Han Dynasty.
** Emperor Wu Ti.
*** Later Han Dynasty.
■ Yung-ch'ang.
■■ Shan.
■■■ Tan.
● Lo-yang.

Click Here To Continue Page